

MINISTERIE VAN DEFENSIE
LANDMAGHTSTAF

CORRESPONDENTIE-ADRES: POSTBUS 90711, 2509 LS 's-GRAVENHAGE

Brief met bijlage moge
niet worden vermenig-
vuldigd dan met toe-
stemming van Hfd INL/V
LAS

Afdeling / ~~Sec~~ Inlichtingen en Veiligheid
Thérèse Schwartzstraat 15
Telefoon: 070 - 73 ..... / 245370 tel 224

G E H E I M

Ex. nr 28

Men wordt verzocht bij beantwoording datum en
nummer van deze brief nauwkeurig te vermelden

ZONDER DE BIJLAGE KAN DEZE
BRIEF WORDEN GEDECLASSIFI-
CEERD TOT dienstgeheim

Aan

zie verzendlijst

bijlagen: zie verzendlijst

uw brief van

uw kenmerk

ons nummer

046/2/H/GEH

onderwerp:

's-Gravenhage,

13 AUG. 1979

Maandoverzicht juni 1979

Hierbij bied ik U het maandoverzicht over de maand
juni 1979 aan, samengesteld door de Sectie Inlich-
tingen van de Afdeling Inlichtingen en Veiligheid
van mijn staf.

Ten aanzien van de inhoud moge ik korthedshalve
naar de Samenvatting verwijzen.

DE CHEF VAN DE LANDMAGHTSTAF
VOOR DEZE

HET HOOFD SECTIE INLICHTINGEN A
DE LUITENANT-KOLONEL

G. KLOOS

G E H E I M

GEHEIM

EXnr32

**MINISTERIE VAN DEFENSIE
LANDMAGHTSTAF
AFD INLN VEIL**

MAANDOVERZICHT

juni 1979

GEHEIM

M A A N D O V E R Z I C H T

J U N I 1979

De achter de evaluatie geplaatste letters hebben uitsluitend betrekking op interne verwerking en zijn derhalve voor de geadresseerden niet van belang.

INHOUDSOPGAVE

	<u>BLZ</u>
SAMENVATTING	1-2
<u>DEEL I: OOST-EUROPA</u>	
<u>Hoofdstuk A: Politiek</u>	
1. <u>Sovjet-Unie</u>	
a. Brezhnev op reis	3-4
b. Sino-Sovjet betrekkingen	4-7
c. Sovjet-Indiase betrekkingen	7-9
2. <u>Polen</u>	
Bezoek van Paus Johannes-Paulus II	10-11
3. <u>Joegoslavië</u>	
Personele mutatie Staatspresidium en de rol van het leger	12-13
<u>Hoofdstuk B: Economie</u>	
1. <u>Sovjet-Unie</u>	
a. Defensie-uitgaven(1970 - 1978)	14-22
b. Economische ontwikkelingen gedurende januari - mei 1979	22-24
c. Iraanse aardgasleveranties in de 80er jaren	24-27
2. <u>Hongarije</u>	
Sovjet olieleveranties in de periode 1981-1985	27-30
<u>Hoofdstuk C: Landstrijdkrachten</u>	
1. <u>Activiteiten</u>	
a. Warschaupakt algemeen	31
b. DDR	31-33
c. Tsjechoslowakije	33
TVG 1/79	34
TVG 2/79	35
TVG 3/79	36
2. <u>Materieel</u>	
<u>a. Invoering nieuwe wapens en materieel bij de Joegoslavische strijdkrachten</u>	37-40
<u>DEEL II: MIDDEN-OOSTEN/NOORD AFRIKA</u>	
1. <u>Libanon - Israel</u>	41-43
2. <u>Unie Syrië - Irak</u>	44-47
3. <u>Iran</u>	

a. Interne ontwikkelingen	48-53
b. Iraanse betrekkingen met de Sovjet-Unie	53-55
c. Iraans-Iraakse betrekkingen	55-56

DEEL III: AZIE/VERRE OOSTEN1. Afghanistan

Interne toestand en de relatie tot de Sovjet-Unie	57-60

Geheim

SAMENVATTING1. Oost-Europa

Ondanks zijn slechte gezondheidstoestand heeft Sovjet partijleider Brezhnev nog weer een bezoek gebracht aan Hongarije, voorafgaande aan zijn besprekingen in Wenen. Het is mogelijk, gezien ook zijn bezoeken aan enkele andere NSWP-landen, dat hij een soort "afscheidstoernee" maakt.

Hoewel de besprekingen tussen de Sovjet-Unie en China weer zijn hervat zullen deze waarschijnlijk niet leiden tot wezenlijke veranderingen in de onderlinge betrekkingen. Ook viel een verbetering in de betrekkingen tussen de Sovjet-Unie en India in de verslagperiode te bespeuren.

Volgens de Sovjet begroting zijn de defensie-uitgaven de laatste drie jaar gelijk gebleven; in werkelijkheid stijgen zij ieder jaar. Naar verwachting zullen zij ook in de tachtiger jaren jaarlijks met ca. 4% blijven stijgen.

De energieproductie van de Sovjet-Unie vertoonde in het eerste halfjaar van 1979 niet die stijging, die was voorzien in de planning, hetgeen ook een weerslag kan hebben op de Sovjet verplichtingen t.o.v. de NSWP-staten.

M.b.t. de Warschaupakt landstrijdkrachten zijn geen opmerkelijke activiteiten te melden. In Oost-Duitsland werden in de verslagperiode de eerste tijdelijke verboden gebieden afgekondigd.

Hoewel Joegoslavië een eigen wapenindustrie bezit, is deze niet in staat de behoeften te dekken. Aankoop in het buitenland blijft noodzakelijk, te meer daar een deel van het materieel sterk verouderd is.

2. Midden-Oosten/Afrika

Er lijkt voorlopig geen sprake te zijn van een vermindering van de Syrische invloed in Libanon. De geplande unie tussen Syrië en Irak zal voorlopig nog niet kunnen doorgaan gezien de bestaande tegenstellingen.

De toestand in Iran is allesbehalve rustig. Er is een (nog verdeelde) oppositie tegen Khomeiny. De verhouding

met de Sovjet-Unie is verre van goed te noemen. Ook de relatie met Irak is verslechterd.

3. Azië/Verre-Oosten

In Afghanistan zullen de verdere ontwikkelingen voor een groot deel worden beïnvloed door de opstelling van de strijdkrachten.

DEEL I: OOST-EUROPAHoofstuk A: Politiek1. Sovjet-Uniea. Brezhnev op reis

Eind mei bezocht Sovjet partijleider-president Brezhnev Hongarije voorafgaand aan zijn SALT-topontmoeting met de Amerikaanse president Carter in Wenen. Gezien het feit dat Brezhnev tegenwoordig niet vaak buitenlandse of grotere binnenlandse reizen maakt, en gelet op zijn wankele gezondheidstoestand mag eea opmerkelijk genoemd worden. Dit is des te opmerkelijker daar Brezhnev de Hongaarse partijleider Kadar in maart nog in Moskou heeft ontvangen en zijn bezoek aan Hongarije - voor zover bekend - niet tot bijzondere resultaten heeft geleid, d.w.z. tot beslissingen of overeenkomsten die niet door lagere partij en/of regeringsfunctionarissen gemaakt hadden kunnen worden. Dit gold feitelijk ook bij Brezhnev's bezoek aan Bulgarije (met doorreis door Roemenië) in januari j.l. en verleden jaar bij Brezhnev's bezoek aan Tsjechoslowakije. Opvallend was bij het bezoek aan Hongarije wel, dat Brezhnev impliciet de in een aantal opzichten afwijkende Hongaarse politieke en economische koers steunde met de volgende woorden, die eveneens op Roemenië van toepassing kunnen zijn: "Er zijn geen twee landen in de wereld die in ieder opzicht op elkaar lijken. Zonder dit feit in overweging te nemen is het onmogelijk gezonde samenwerking te ontwikkelen of het een of andere probleem tot wederzijds genoegen op te lossen".

Gelet op het feit dat de Oosteuropese leiders vaker naar de Sovjet-Unie komen dan omgekeerd, kunnen Brezhnev's bezoeken aan achtereenvolgens Tsjechoslowakije, Bulgarije en Hongarije mogelijk gezien worden als onderdeel van een reeks tegenbezoeken die uiteindelijk ook de andere Warschaupaktlanden zouden gaan omvatten. Zo werd de DDR door Brezhnev voor het laatst in 1974 bezocht, Polen in 1975, en Roemenië (in samenhang met een zitting van het Politiek Consultatief Comité van het Warschaupakt) in 1976.

Dergelijke bezoeken dienen ter onderstreping van de Oosteuropese "solidariteit", ter bespreking van brandende problemen, en voor "inspectie" ter plaatse. Zij vormen één van de vele instrumenten om de politieke koers van de socialistische gemeenschap vorm te geven. Gelet op de deelname van Politbureaulid en Brezhnev-vertrouweling Chernenko aan de laatste buitenlandse bezoeken van Brezhnev en op de vrij opvallende plaats die hij daarbij in de media kreeg toebedeeld, ware echter niet uit te sluiten dat Brezhnev's bezoeken deel uitmaken van een soort "afscheidstournee". Deze kan mede bedoeld zijn om de collega-partijleiders van Brezhnev nader met zijn mogelijke opvolger kennis te kunnen laten maken en een persoonlijke vertrouwensbasis met Chernenko te scheppen.

Het staat echter nog allерminst vast dat Chernenko Brezhnev zal opvolgen (als partijleider). Veeleer ware rekening te houden met een collectief leiderschap waarbij de functie van partijleider waarschijnlijk minder geprononceerd zal zijn. (Zie o.m. ook MO 4/79). In deze visie is Chernenko's deelname aan Brezhnev's reizen een gevolg van het feit dat hij deel uitmaakt van Brezhnev's staf en een van Brezhnev's naaste medewerkers is m.b.t. "algemene zaken".

In samenhang met het bezoek van de Joegoslavische partijleider-president Tito aan de Sovjet-Unie medio mei, de toegenomen spanningen op de Balkan en het feit dat Brezhnev protocollair feitelijk Joegoslavië had moeten bezoeken, valt verder op dat Brezhnev's reizen alleen zuidelijke WP-landen omvatten.

Aan dit laatste kunnen geen directe conclusies worden verbonden. E.e.a. is, mede in het licht van de verbeterde Joegoslavische en Roemeense betrekkingen met China, en de problematische Sino-Sovjet relatie wel opmerkelijk. (B-2)(W)

Confidentieel

b. Sino-Sovjet betrekkingen

Als reactie op een Chinees memorandum van 5 mei j.l. (zie MO 4/79) heeft Sovjet Minister van Buitenlandse

Zaken Gromyko op 4 juni aan de Chinese zaakgelastigde in Moskou een officieel memorandum overhandigd, waarin de Sovjet-Unie zich bereid verklaarde in juli of augustus besprekingen te beginnen op het niveau van onderministers van buitenlandse zaken of buitengewoon gevolmachtigde regeringsvertegenwoordigers. Op 1 juni had President-Partijleider Brezhnev al duidelijk gemaakt dat de Sovjet-Unie tot besprekingen over de onderlinge betrekkingen bereid was. Het doel van deze besprekingen moest, volgens de Sovjet-Unie, zijn "de normalisatie en verbetering van de betrekkingen op basis van vreedzame co-existentie, gelijkwaardigheid, wederzijds respect voor elkaars soevereiniteit en territoriale integriteit, niet-inmenging in elkaars binnenlandse aangelegenheden en het afzien van geweld". Naast deze - eerder door China reeds voorgestelde - beginselen zouden volgens de Sovjet-Unie "beide landen moeten afzien van speciale rechten of hegemonie in internationale aangelegenheden" (in bepaalde delen van de wereld). Inmiddels zou via diplomatieke kanalen besloten zijn de besprekingen in augustus in Moskou aan te vangen op het niveau van onderministers van buitenlandse zaken. Wel zouden dat anderen zijn dan degenen die tot dusver de Sino-Sovjet grensbesprekingen voerden (Yu Chan en Ilichev). Officieel is al van Chinese zijde bevestigd dat er een onderhandelingsdelegatie naar Moskou gezonden zal worden, zonder daarbij een nadere tijdsaanduiding te geven.

Afgezien van de politieke notawisselingen en aanstaande besprekingen, zijn begin juni de Sovjet-Chinese handelsbesprekingen hervat. Naar verluidt zou gestreefd worden naar een stijging van de onderlinge handel met 50% in 1979, nadat in 1978 deze handel met circa 35% tot ruim 300 miljoen roebel (meer dan \$ 400 miljoen) zou zijn toegenomen. Aangetekend dient te worden dat de onderlinge handel tien jaar geleden het zesvoudige bedroeg. Opgemerkt kan nog worden dat de Sovjet media aan de economische ontwikkelingen in China de nodige aandacht schenken, de problemen in de handelsbetrekkingen

met het Westen en Japan en de verlaging van de plan- cijfers zeer kritisch behandelen, en deze in verband brengen met de agressieve Chinese buitenlandse politiek.

Dit laatste vormt een onderdeel van de nog steeds voort- durende wederzijdse propagandastrijd, zij het dat de omvang en aard van de openlijke kritiek in vergelijking met enkele maanden geleden duiden op een zekere mate van terughoudendheid aan beide zijden. Zelfs zou er al een voor China positief artikel over vermindering van de luchtvervuiling in de hoofdstad Beijing (Peking) in de Pravda zijn verschenen. Daarentegen veroordeelt het slotcommuniqué van het bezoek van premier Kosygin aan Tsjechoslowakije "nadrukkelijk de hegemonistische grootmachtspolitiek van de tegenwoordige leiding van de Volksrepubliek China, die de weg van een directe agressie tegen het socialistische Vietnam was ingeslagen". Met soortgelijke bewoordingen werd China in de gezamen- lijke verklaring over het bezoek van Brezhnev aan Hongarije veroordeeld: "Beide zijden verklaarden dat de hegemonistische en expansionistische koers van China die gericht is op verrijdeling van de (internationale) ontspanning, op het scheppen van nieuwe spannings- haarden en op het ontketenen van militaire conflicten, een ernstig gevaar voor de vrede en voor de belangen van alle revolutionairen en alle bevrijdingskrachten vormt ...". Omgekeerd heeft China de Sovjet-Unie recen- telijk aangevallen inzake haar rol in o.m. Afghanistan en op de Balkan. (B-2)(W/R/GR)

Commentaar: Ondanks de kennelijke dooi in de Sino- Sovjet betrekkingen zijn snelle resultaten van de voorgenomen onderlinge besprekingen niet te verwachten. Ook zullen de resul- taten van de besprekingen waarschijnlijk niet tot wezenlijke veranderingen in de onderlinge betrekkingen leiden, gezien het feit dat hieraan het beginsel van "vreed- zame coëxistentie" ten grondslag zal liggen.

Dit beginsel is van toepassing op staten met verschillende maatschappelijke stelsels, hetgeen inhoudt dat China als andergericht stelsel erkend wordt en daarmee als "ideologisch tegenstander". Dit alles neemt niet weg dat, waar samenwerking tot wederzijds voordeel kan leiden, zoals op het economische vlak, meer mogelijkheden voor resultaten aanwezig zijn. Op het handelsvlak heeft handel met de Sovjet-Unie in vergelijking met handel met het Westen en Japan voor China als voordeel dat lagere kwaliteitseisen gesteld worden, waardoor wellicht een snellere groei in de Sino-Sovjet handel mogelijk zal zijn. Anderzijds is door de Chinese leiders een centrale rol toegekend aan handel met het Westen in het kader van het algehele economische ontwikkelingsbeleid. Terugkeer tot het vroegere handelsniveau ligt daarom niet voor de hand.

Dienstgeheim

c. Sovjet-Indiase betrekkingen

Van 10 tot 14 juni bracht een Indiase delegatie o.l.v. premier Desai een officieel vriendschapsbezoek aan de Sovjet-Unie. Vervolgens bezocht de delegatie ook Polen (14-16/6), Tsjechoslowakije (16-18/6), Joegoslavië (18-21/6) en de Duitse Bondsrepubliek. Aan Sovjet-zijde waren bij de gevoerde besprekingen naast President-Partijleider Brezhnev, Premier Kosygin en Minister van Buitenlandse Zaken Gromyko onder meer de Voorzitter van het Staatscomité voor Buitenlandse Economische Betrekkingen (GKES), Skachkov, en 1e Plaatsvervangend Minister van Defensie - tevens CGS - Maarschalk Ogarkov betrokken. Bij een ondertekeningsceremonie werd voorts de aanwezigheid van Minister van Defensie Ustinov vermeld (uit hoofde van zijn Politbureaulidmaatschap).

De besprekingen, "die in een sfeer van vriendschap en wederzijdse goede verstandhouding verliepen", betroffen de bilaterale betrekkingen op basis van het Verdrag over Vrede, Vriendschap en Samenwerking van 1971. Daarnaast werden o.m. diverse algemene internationale kwesties als het ontspanningsproces, beperking van de wapenwedloop en ontwapening besproken, alsmede meer specifieke thema's als de Sino-Sovjet betrekkingen, de toestand in Azië en de kwestie Afghanistan. Tijdens het bezoek vond voorts de (korte) vijfde zitting van de Gezamenlijke Sovjet-Indiase Commissie voor Economische en Wetenschappelijk-technische Samenwerking plaats. Tijdens deze zitting werden concrete besluiten genomen over de verdere ontwikkeling van de samenwerking tussen de twee landen, met name t.a.v. de ferro en non-ferro metallurgie en in het bijzonder de bouw van de Vishakhapatnam staalfabriek. Tevens werd een accord gesloten over de lancering van een derde Indiase satelliet door de Sovjet-Unie, en stelde Brezhnev een gezamenlijke Sovjet-Indiase bemande ruimtevlucht voor, welke in 1980 zou moeten plaatsvinden. (B-2)(W)

Confidentieel

Commentaar: De berichtgeving rond dit bezoek, alsmede het (politiek bezien schijnbaar niet erg succesvolle) bezoek dat Sovjet Premier Kosygin medio maart aan India bracht, maken duidelijk dat na een periode van verkoeling in de Sovjet-Indiase betrekkingen na de val van Indira Gandhi nu weer een verbetering plaatsvindt. Toch blijven duidelijke meningsverschillen bestaan, met name met betrekking tot China, Cambodja, Afghanistan en de plaats en functie van de Beweging van Niet-Gebonden Landen. Opgemerkt zij dat het initiatief voor het streven naar verbetering van de onderlinge betrekkingen bij Moskou lijkt te liggen, en dat India enigszins terughoudend reageert.

Dit onderstreept het belang dat de Sovjet-Unie hecht aan goede betrekkingen met India, waarbij de toegankelijkheid tot, en het streven tot "omvorming van het Indische Oceaan gebied tot vredeszone" en de creatie van een collectief veiligheidsstelsel in Azië een rol lijken te spelen, tezamen met het streven China internationaal buiten spel te plaatsen.

Bij het onderhavige bezoek lag het zwaartepunt evenwel op economische onderwerpen, overeenkomstig de betekenis van economische samenwerking in het geheel van de Sovjet-Indiase betrekkingen. Deze economische samenwerking zal zich in de toekomst mogelijk ook uitbreiden tot samenwerking op het gebied van kernenergie. Daarbij is de bouw door de Sovjets van een grote kerncentrale in India niet uitgesloten. Opvallend bij dit bezoek was de deelname van Maarschalk Ogarkov en GKES-voorzitter Skachkov aan de besprekingen. E.e.a. kan betekenen dat naast samenwerking in het economische vlak ook samenwerking op het gebied van de militaire productie aan de orde is geweest. Hierbij kan worden gewezen op recente - niet zeer succesvolle - Sovjet pogingen, India gerechtsvliegtuigen te verkopen, alsmede op Indiase belangstelling voor licentiebouw van de T-72 tank, zij het dat er aanwijzingen zijn dat India zich na beproeving hiervan minder tevreden toonde. Met name zou de motor te weinig vermogen leveren.

2. PolenBezoek van Paus Johannes-Paulus II

Van 2-10 juni bezocht Paus Johannes-Paulus II, de vroegere kardinaal-aartsbisschop Wojtyla uit Krakow, zijn geboorteland, Polen. Behoudens enkele kleinere incidenten is dit bezoek, waarschijnlijk mede ten gevolge van uitgebreide veiligheidsmaatregelen, rustig verlopen. De mensenmassa's die voor het pauselijk bezoek op de been kwamen onderstreepten de belangrijke rol van het Rooms-Katholicisme in Polen. Daarbij was de belangstelling van jongeren opvallend. Opmerkelijk was ook dat de Paus tijdens zijn bezoek regelmatig, en zelfs in toenemende mate, uitspraken met een politieke betekenis deed. Deze waren met name tegen de Sovjet-Unie en tegen inperking van de godsdienst door de Poolse autoriteiten gericht. De Paus deed echter ook uitspraken ten voordele van de Sovjet-Unie en het Poolse regime.

De Poolse leiders getrustten zich veel moeite de schijn van een goede verstandhouding tussen staat en partij enerzijds en de kerk anderzijds op te houden. Hiervan waren een ontmoeting tussen partijleider Gierak en de Poolse priemaat, kardinaal Wyszynski, voorafgaand aan het pauselijk bezoek, een ontmoeting van Gierak met de Paus en een omarming van de Paus door president Jablonski, belangrijke exponenten. Voorts heeft o.m. Jablonski verklaard dat hij zich in veel van de ideeën en uitlatingen van de Paus kon vinden, terwijl de officiële Poolse pers het bezoek als "belangrijk" bestempelde. In de pers stond overigens de samenwerking tussen staat en kerk bij de opbouw van Polen centraal. Zowel in Polen als elders in Oost-Europa bleef de aandacht van de media voor dit bezoek beperkt, zij het dat de mate van de aandacht sterk varieerde. (B-2)(G/R/W)

Commentaar: Hoewel het bezoek van Johannes-Paulus II niet tot direct schokkende gebeurtenissen heeft geleid, kan het belang ervan niet worden ontkend. In de eerste plaats heeft het bezoek, en vooral ook de publieke reactie hierop, onderstreept welke betekenis de RK-kerk in Polen heeft en dat de Poolse leiders niet aan de kerk voorbij zullen kunnen gaan bij het oplossen van de problemen waar het land op het socio-economische vlak voor staat,

vooral ook omdat het katholicisme bij de Poolse bevolking kennelijk méér leeft dat het communisme. Verder hebben het bezoek en de Oosteuropese reacties erop - zowel het beperkte karakter van media-reacties als het totaal ontbreken van reacties in enkele landen - alsmede de ideologische, reisbeperkende en andere veiligheidsmaatregelen die getroffen zijn, duidelijk gemaakt dat de Oosteuropese landen zich terdege van de betekenis en mogelijke gevolgen van het bezoek bewust zijn. Hierbij is van belang dat het Rooms-Katholicisme en andere godsdienstige stromingen in de betrokken landen, niettegenstaande 30-60 jaar atheïstische propaganda, nog altijd een vruchtbare voedingsbodem blijken te hebben en meer weerklank genieten dan het communisme. In de verhouding van Polen tot de Sovjet-Unie kan e.e.a. betekenen dat Moskou Polen meer ruimte zal moeten bieden voor het zoeken van een eigen nationale koers bij het oplossen van de zwaarwegende problemen waar dat land voor staat. Op langere termijn zou dat kunnen betekenen dat de benoeming van Wojtyla tot Paus en het pauselijk bezoek aan Polen, het desintegratieproces binnen het Oostblok zullen bevorderen. Tekenend in dit opzicht is wellicht, dat het Sovjet Politbureaulid en Oekraïns partijleider Shcherbitskiy begin juni - rond het bezoek van de Paus aan Polen - in een rapport opriep tot verscherping van de atheïstische propagande en strijd tegen "ideologische afwijking". Eveneens tijdens het bezoek van de Paus werd op dit punt kritiek geleverd op de Sovjet republiek Georgië. Dit zou kunnen betekenen dat een desintegratieproces niet alleen tussen de Oosteuropese landen en binnen de "Socialistische Gemeenschap" als geheel wordt gevreesd, doch ook binnen de Sovjet-Unie zelf, waarbij men er echter voor moet oppassen deze ontwikkelingen te overschatten. Het belangrijkste element bij dit alles is waarschijnlijk dat het machtsmonopolie dat de communistische partijen in de Oosteuropese landen voor zichzelf opeisen, minder absoluut is gebleken dan vaak wordt voorgesteld. Daardoor is wellicht één van de wezenlijkste zwakheden van de betrokken regimes blootgelegd.

3. JoegoslaviëPersonele mutatie Staatspresidium en de rol van het leger

Tijdens een zitting van de Presidentiële Raad van Joegoslavië, het collectieve Joegoslavische Staatspresidium, werd op 6 juni de 58-jarige Kolgen Ivan Dolnicar benoemd tot Algemeen Secretaris van dit hoge staatsorgaan. Hij was tot dusver Onderminister van Defensie (belast met de Territoriale en Civiele Verdediging) en volgt de -evenals Dolnicar uit Slovenië afkomstige- Kuhar op. Hij maakt sinds het 8e Partijcongres (1964) deel uit van het Centraal Comité van de Joegoslavische Communistenbond (SKJ), en is tevens lid van het SKJ Comité in de strijdkrachten en secretaris van de Raad voor de Nationale Verdediging van het Staatspresidium.

(B-2)(W)

Commentaar : De benoeming van Dolnicar, na Minister van Defensie

Ljubacic een der hoogste functionarissen in de strijdkrachten, tot Algemeen Secretaris van het hoogste collectieve leidinggevende orgaan van de Joegoslavische Federale Republiek, versterkt waarschijnlijk de invloed van de strijdkrachten in Joegoslavië. Zijn voorganger Kuhar nam in Joegoslavië weliswaar geen prominente positie in, doch de personalia van Dolnicar maken aannemelijk dat de functie verzwaard zal worden met het oog op de post-Tito periode. Dan zal het Staatspresidium bij toebeurt door de vertegenwoordigers van ieder der zes republieken en twee autonome provincies worden geleid. Opvallend is het feit dat opnieuw een Sloveen tot Algemeen Secretaris van het Staatspresidium is benoemd. Dit, en het feit dat Dolnicar van buiten is aangetrokken, suggereert dat deze functie niet onderhevig zal zijn aan het geldende rotatiebeginsel.

E.e.a. zou de positie van partijpresidium-lid Dolanc, eveneens een Sloveen, als mogelijk opvolger van Tito ten goede kunnen komen (zie ook MO 4/79).

Onlangs werd eveneens een militair (Kol Veljko Miladinovic) benoemd tot hoofdredacteur van het partijweekblad "Kommunist".

Ook de belangrijke functies van Minister voor Binnenlandse Zaken en Defensie, en de functie van hoogste Openbare Aanklager worden door generaals bezet (Irgen Herljevic, Irgen Ljubacic, resp. Gen Vuko Goce-Gucetic). Tesamen met het feit dat na het 11e Partijcongres van 1978 het legeraandeel in het Centraal van de SKJ absoluut (23 van de 166 leden) en procentueel is toegenomen (1974-10%; 1978-14%), valt een toenemende rol van de strijdkrachten in de Joegoslavische politiek te constateren.

mede in het licht van de aandacht die t.g.v. de 35e verjaardag van de veiligheidsdiensten aan "Veiligheidsdienstendag" - 13 mei - werd geschonken, vallen momenteel twee conclusies te trekken:

- Joegoslavië toont zich in toenemende mate bezorgd over interne onrust, over door van buitenaf gesteunde stromingen en over externe dreigingen, en neemt daartoe geëigende maatregelen.
- De rol van de strijdkrachten bij de toekomstige ontwikkeling van en in Joegoslavië zal waarschijnlijk van doorslaggevende betekenis zijn bij de stabilisering van in- en externe verhoudingen in/van Joegoslavië na de dood of het politieke afscheid van Tito, zij het dat die rol niet noodzakelijkerwijs manifest zal zijn.

Hoofdstuk B: Economie1. Sovjet-Uniea. Defensie-uitgaven (1970 - 1978)

Elk jaar wordt in de Sovjet-Unie één cijfer over de hoogte van de defensie-uitgaven gepubliceerd, namelijk de (begrotings)post "defensie" in de nationale begroting. Dit cijfer is de laatste drie jaar gelijk gebleven, te weten: 17,23 miljard roebel. In de 70er jaren is de defensiebegroting zelfs gedaald.

Deze bedroeg in 1971 nog 17,85 miljard roebel. De neerwaartse trend in de defensie-uitgaven in de 70er jaren geeft geen realistisch beeld van de defensie-inspanning van de Sovjet-Unie. Recentelijk zijn verschillende rapporten verschenen waarin gepoogd wordt een schatting te geven van de omvang van de middelen die de Sovjet-Unie in werkelijkheid aan haar defensie besteedt en deze uitgaven te rubriceren naar bestedingscategorie en krijgsmachtdeel. In deze nieuwe analyse zijn gegevens verwerkt die bij eerdere schattingen (zie MO 5/78) nog niet (in die mate) beschikbaar waren.

(1) Schatting totale defensie-uitgaven en de stijgingspercentages

Het is onbekend hoe defensie-uitgaven in de Sovjet-Unie precies worden gedefinieerd. Het lijkt echter waarschijnlijk, dat een veel meer omvattend begrip wordt gehanteerd dan in NAVO-landen gebruikelijk is. Onder deze geheime Sovjet definitie vallen mogelijk ook de kosten van de binnenlandse veiligheidstroepen, een gedeelte van de uitgaven voor civiele verdediging, onderhoud en aanvulling van militaire voorraden, militaire hulp aan Derde Wereld landen alsmede de kosten verbonden aan ruimtevaartprogramma's die b.v. in de Verenigde Staten door civiele staatsorganen worden gefinancierd, maar in de Sovjet-Unie onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Defensie vallen. Het is uiterst moeilijk de uitgaven voor bovengenoemde categorieën nauwkeurig te berekenen. Met betrekking tot de categorie "militaire hulp" kan worden opgemerkt, dat het daarbij primair gaat om personeelskosten. Bij "civiele verdediging" moet gedacht worden aan (o.m.) uitgaven voor de bouw van schuilkelders. Op basis van deze meer omvattende definitie

worden de Sovjet defensie-uitgaven in 1978 op 60 à 65 miljard roebel (in constante 1970-prijzen) geschat.

Wanneer echter "defensie-uitgaven" worden gedefinieerd zoals binnen NAVO voor studies met betrekking tot NAVO-landen gebruikelijk is, dan levert een schatting van de Sovjet defensie-uitgaven in lopende prijzen het volgende beeld op:

<u>1970</u>	<u>1971</u>	<u>1972</u>	<u>1973</u>	<u>1974</u>	<u>1975</u>	<u>1976</u>	<u>1977</u>	<u>1978</u>
41-46	44-49	47-52	50-55	53-58	58-63	62-67	66-71	71-76

(miljard roebel)

Indien gebruik wordt gemaakt van constante 1970-prijzen, dan resulteert dat in de volgende cijferreeks:

<u>1970</u>	<u>1971</u>	<u>1972</u>	<u>1973</u>	<u>1974</u>	<u>1975</u>	<u>1976</u>	<u>1977</u>	<u>1978</u>
40-45	41-46	42-47	45-50	47-52	49-54	52-57	53-58	55-60

(miljard roebel)

Uit het feit dat bovengenoemde twee cijferreeksen sterk uiteenlopen mag niet de conclusie worden getrokken, dat dit berust op een wezenlijk verschil in de inschatting van de daadwerkelijke Sovjet defensie-inspanning. Het onderscheid is primair het gevolg van het feit dat uiteenlopende berekeningsmethoden worden gehanteerd. In de eerste schatting, waarin lopende prijzen worden gehanteerd, is de inflatie wèl en in de tweede cijferreeks niet opgenomen. In de eerste analyse wordt uitgegaan van een inflatie in de defensiesector van ongeveer 3% per jaar. Dit cijfer ligt aanzienlijk hoger dan in de economie als geheel, waar het 1 à 1,5% bedraagt. Met name in de sector van de "bewapening" is de inflatie aanzienlijk. Geschat wordt dat deze daar 4% bedraagt. Daarentegen is de inflatie in de personeelssector aanmerkelijk lager, namelijk 1,5%.

Op het hanteren van voornoemde berekeningsmethoden (te weten constante 1970- en lopende 1978-prijzen) is in diverse opzichten kritiek gekomen. Enerzijds wordt gesteld dat onvoldoende betrouwbare gegevens over de inflatie in de militaire sector beschikbaar zijn. De berekening van de Sovjet defensie-uitgaven in lopende prijzen zou geen correcte

weergave van de werkelijke kosten van de Sovjet defensie-inspanning opleveren. Anderzijds wordt gesteld dat het gebruik van de 1970-prijzen als (constante) grondslag voor de berekeningen, risico's oplevert naarmate de afstand tot dit basisjaar groter wordt. De cijferreeks die dan ontstaat zou - zo wordt wel gesteld - steeds kunstmatiger worden. Gebleken is, dat in een ander geval hantering van twee verschillende basisjaren (bijv. 1970 en 1975) voor de verschillende sectoren van het militaire apparaat sterk uiteenlopende groeipercentages oplevert. Bovengenoemde kritiek doet evenwel niets af aan het feit dat wanneer met het inflatiecijfer van 3% in de eerste schatting rekening wordt gehouden, beide analyses ongeveer tot dezelfde uitkomst komen.

In vergelijking met vorig jaar (zie MO 5/78) zijn de schattingen enigszins herzien. Hieraan ligt een gewijzigde schatting van de kosten verbonden aan de aanschaf van militair materieel (bijv. raketten) en onderhoud ervan alsmede van de operationele kosten ten grondslag.

Bij de categorie "onderhoudskosten" is vooral de schatting van de kosten van het onderhoud van vliegtuigen (veel) te laag gebleken. In de periode 1970-1978 zijn de defensie-uitgaven van de Sovjet-Unie reëel met 4 à 5% per jaar gestegen. Deze groei heeft wel gevarieerd in de verschillende jaren. Deze fluctuatie hangt samen met het verloop van de cycli in de aanschaf van vooral vliegtuigen en strategische raketten. De groei in de defensie-uitgaven wordt primair veroorzaakt door de stijging in de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling (R&D) en voor de aanschaf van militair materieel. De defensie-uitgaven vertegenwoordigden in 1978 11 à 13% van het Bruto Nationaal Product (BNP).

(2) Verdeling defensie-uitgaven naar bestedingscategorie

De Sovjet defensie-uitgaven kunnen op verschillende manieren naar bestedingscategorie worden uitgesplitst. In de studie waarin 1970-prijzen worden gehanteerd, worden de investeringsuitgaven - dat wil zeggen uitgaven voor de aanschaf van wapens en uitrusting en voor de bouw van voorzieningen - op ongeveer 50% van de totale defensie-uitgaven geschat. Het aandeel van de RDT&E (militair onderzoek,

ontwikkeling, testen en evaluatie) bedraagt ongeveer 20%. De RDT&E-uitgaven groeiden relatief het snelst, hetgeen wijst op de toegenomen betekenis van kwalitatieve verbeteringen op het gebied van het militaire materieel. Ongeveer 1/3 van de defensie-uitgaven hing samen met exploitatiekosten.

Op basis van de NAVO-definitie van defensie-uitgaven is ook een verdeling in de volgende vijf categorieën mogelijk:

Aanschaf van militaire uitrusting	- 42%
Onderzoek en ontwikkeling (R&D)	- 20%
Operationele en onderhoudskosten	- 24%
Personeel	- 11%
Bouw van militaire voorzieningen	- 3%

Deze verdeling, die als gevolg van wijzigingen in de analyse van de kosten van sommige componenten niet met die van vorig jaar mag worden vergeleken (zie MO 5/78), verschilt niet wezenlijk van de uitkomsten van de onderverdeling waarin drie categorieën (namelijk investeringen, RDT&E en exploitatiekosten) worden gehanteerd. Immers, in eerstgenoemde studie zijn onder de categorie "investeringen" zowel de uitgaven voor de bouw van militaire voorzieningen als die voor de aanschaf van componenten en reserveonderdelen begrepen (welke laatste in de andere analyse onder "operationele en onderhoudskosten" worden gerekend).

De groei in de uitgaven voor voornoemde vijf categorieën is sinds 1970 sterk verschillend geweest. De uitgaven voor de aanschaf van militaire uitrusting namen gemiddeld in deze periode reëel met 4 à 5% per jaar toe, de operationele en onderhoudskosten reëel met 3 à 4% gemiddeld per jaar, en de personeels- en bouwkosten met ongeveer 1% (reëel) gemiddeld per jaar, terwijl de uitgaven voor R&D met minstens 5% (en mogelijk zelfs met zo'n 7,5%) per jaar gemiddeld, reëel zijn gestegen sinds 1970.

Gebruik makend van de zgn. "building-block" benadering, die bestaat uit het zo gedetailleerd mogelijk identificeren en berekenen van de kosten van de verschillende componenten van het militaire apparaat van de Sovjet-Unie

kunnen de Sovjet defensie-uitgaven ook worden uitgesplitst naar krijgsmachtdeel.

(3) Verdeling defensie-uitgaven naar krijgsmachtdeel

Bij deze verdeling zijn de RDT&E-uitgaven buiten beschouwing gelaten. In de twee reeds eerder genoemde analyses is de onderverdeling als volgt:

	1970		1978	
	<u>lopende</u> <u>prijzen</u>	<u>1970-</u> <u>prijzen</u>	<u>lopende</u> <u>prijzen</u>	<u>1970-</u> <u>prijzen</u>
1. Landstrijdkrachten	23%	22%	22%	21%
2. Zeestrijdkrachten	19%	22%	16%	19%
3. Strategische raketstrijdkrachten	10%	7%	11%	10%
4. Luchtstrijdkrachten	18%	19%	22%	22%
5. Luchtverdedigings- strijdkrachten	17%	15%	15%	13%
6. Ondersteuning en Commando	13%	15%	14%	15%

De verdeling van de exploitatiekosten en de investerings-uitgaven over de krijgsmachtdelen is in de periode 1970-1978 veranderd doordat omvang en samenstelling van de Sovjet strijdkrachten wijzigingen hebben ondergaan. Het aandeel van de luchtstrijdkrachten is in deze periode iets gestegen, terwijl dat van de zeestrijdkrachten enigszins afnam. De luchtverdedigingsstrijdkrachten kregen in 1978 eveneens een relatief kleiner deel van de uitgaven toebedeeld dan in 1970, terwijl het aandeel van de strategische raketstrijdkrachten in de jaren 1970-1978 fluctueerde onder invloed van ontplooiingscycli op het gebied van met name de ICBM's.

In één rapport worden de Sovjet defensie-uitgaven ook naar geografisch gebied gespecificeerd. Bovendien wordt daarin de betekenis van SALT II voor de Sovjet defensie-uitgaven geanalyseerd. Ook hier zijn de R&D uitgaven buiten beschouwing gelaten. De uitgaven voor de Sovjet strijdkrachten die langs de grens met China zijn ontplooid, bedroegen in de periode 1968-1978 ongeveer 10% van de totale defensie-uitgaven gedurende deze jaren. De kosten stegen echter twee maal zo snel als de defensie-uitgaven als geheel.

Met name tussen 1967 en 1972 en na 1976 was er van een krachtige groei van de uitgaven sprake. De eerste groeipiek werd (vooral) veroorzaakt door de toen doorgevoerde verdubbeling van het aantal divisies van de landstrijdkrachten in het grensgebied en de vervijfvoudiging van de omvang van de tactische luchtstrijdkrachten. Na 1976 werd de stijging van de uitgaven met name veroorzaakt door de modernisering van het militair materieel (vooral dat van de luchtstrijdkrachten) in deze regio.

De uitgaven voor de Sovjet landstrijdkrachten en de in een front ingedeelde luchtlegers in de DDR, Tsjechoslowakije en Polen worden in de periode 1968-1978 op ongeveer 10% van de totale defensie-uitgaven geschat. Deze uitgaven stegen twee maal zo snel als de totale defensie-uitgaven. Met name na 1973 was van een sterke groei sprake, toen grote aantallen nieuwe tactische vliegtuigen werden geïntroduceerd. In de periode 1968-1978 bedroeg het aandeel van de uitgaven voor intercontinentale raketten, strategische bommenwerpers en met strategische raketten uitgeruste onderzeeboten, welke aan SALT II-bepalingen zijn onderworpen, iets meer dan 10% van de totale defensie-uitgaven. Relatief gezien is het aandeel van deze uitgavencategorie in de totale defensie-uitgaven in 1978 gedaald t.o.v. 1968. Uit deze laatste berekening kan worden afgeleid dat de financiële invloed van SALT II op de hoogte van de Sovjet defensie-uitgaven allerminst overschat mag worden. SALT I heeft evenmin een wijziging in de omvang van deze uitgaven te weeggebracht. Zonder SALT II zouden de totale defensie-uitgaven van de Sovjet-Unie - zo wordt geschat - met 1% extra stijgen (in de periode tot 1986). Het meest waarschijnlijk is, dat als gevolg van SALT II een geringe wijziging in de middelen toewijzing aan de diverse sectoren zal plaatsvinden, zonder dat dit gevolgen heeft voor de omvang van de defensie-uitgaven als geheel.

(4) Vooruitzichten voor de Sovjet defensie-uitgaven in de 80er jaren

Op basis van gegevens over de huidige R&D programma's en de plaatsvindende uitbreiding van de capaciteit van de defensie-industrie (of wel over beslissingen op het gebied van de defensie die nu reeds zijn genomen en/of worden uitgevoerd),

wordt een voortzetting van de groei van de defensie-uitgaven met ongeveer 4 à 5% reëel per jaar in de periode tot 1985 waarschijnlijk geacht.

In voornoemde periode wordt echter een geringere, jaarlijkse economische groei verwacht dan tot dusverre werd gerealiseerd. Een groei van zo'n 3% wordt aannemelijk geacht. In andere analyses wordt zelfs een nog lagere groei voorspeld (2 à 2,5%). Op grond van het te verwachten economische groeitempo in de volgende planperiode (1981-1985) kan een stijging van de defensie-uitgaven met 4 à 5% per jaar betekenen, dat het aandeel van deze uitgaven in het totale BNP tot mogelijk 15% toeneemt (nu 11 à 13%). Gezien het feit dat op het gebied van de investeringen eveneens een niet onbelangrijke, jaarlijkse groei is te verwachten in voornoemde periode, lijkt e.e.a. ten koste van de particuliere consumptie te zullen gaan. Het is echter de vraag of en zo ja, in welke mate, de Sovjet-leiding zich een dergelijk beleid/prioriteitsstelling politiek en economisch (arbeidsmotivatie !) kan veroorloven. Economisch gezien zijn er (met andere woorden) voldoende gronden die pleiten voor een geringere stijging van de defensie-uitgaven (met bijv. 3% of minder). Vooralsnog wijst evenwel niets op een besluit van de Sovjet leiders in die richting.

Indien tot een systematische beperking van de defensie-uitgaven zou worden besloten, zou dit pas in de tweede helft van de 80er jaren een wezenlijke uitwerking gaan krijgen. Uiteraard zou men nu al kunnen overgaan tot het schrappen of beperken van R&D- en militaire productieprogramma's . Dit zou echter ten koste gaan van reeds gedane investeringen en het financiële effect ervan moet dan ook niet overschat worden. Bij beperking van wapenproductieprogramma's zullen bijvoorbeeld de vaste kosten de mate waarin wezenlijke besparingen (kunnen) worden gerealiseerd, negatief beïnvloeden.

In wezen zijn alleen op het gebied van de militaire productie (ook op de lange termijn) besparingen mogelijk. De ruimte daartoe in de sectoren personeel, bouw van militaire voorzieningen, en op het vlak van de operationele en

onderhoudskosten is relatief gering. Wat betreft R&D kan worden opgemerkt dat de Sovjet-Unie zich in technologisch opzicht tegenover het Westen nauwelijks besparingen in deze sector lijkt te kunnen veroorloven. Samengevat kan worden gesteld dat feitelijk in de jaren tot 1985 de ruimte voor een beperking van de groei van de defensie-uitgaven beperkt is. De huidige Sovjet leiding lijkt bovendien bereid noch in staat daartoe over te gaan. In dit verband moet tevens worden gewezen op het feit dat het militaire productie-apparaat een eigen dynamiek heeft ontwikkeld, waarop moeilijk vat te krijgen is. Ook in het verleden kenmerkte de Sovjet defensie-industrie zich door een grote mate van stabiliteit welke niet werd verstoord door wijzigingen in de internationale situatie of in de samenstelling van de Sovjet leiding.

Deze stabiliteit hangt mogelijkerwijs samen met de Sovjet perceptie van de eigen kracht (en positie) ten opzichte van het Westen (m.n. de VS). Daarin zou de defensie-industrie als zodanig (veel sterker nog dan de militaire productie- en aanschaffingsprogramma's) wel eens een zeer belangrijke plaats kunnen innemen. De versterking van het militaire productie-apparaat zou daardoor in plaats van middel een doel op zichzelf (kunnen) zijn, hetgeen tevens in het historische beeld zou passen, dat de ontwikkeling van de Sovjet defensie-industrie te zien geeft.

Met betrekking tot de periode na 1985 zijn voorspellingen over de dan te verwachten ontwikkeling van de defensie-uitgaven veel moeilijker te maken en is een grote mate van omzichtheid vereist. Wél kan worden vastgesteld, dat in het licht van de sombere vooruitzichten op economisch gebied een vermindering van de groei van de defensie-uitgaven (tot een niveau dat meer overeenkomt met het tempo waarin de economische groei zich voltrekt) niet is uitgesloten. Dit zou dan het resultaat moeten zijn van de besluitvorming van de post-Brezhnev leiding. Anderzijds zijn er ook factoren die een voortzetting van opwaartse trend in de defensie-uitgaven doen verwachten. De stijgende kosten van de (nieuwe)

wapensystemen, het Sovjet streven hun defensie-apparaat te moderniseren en op technologisch gebied niet in een aantal gevallen nog verder bij het Westen achter te blijven, de onzekere en voor de Sovjets niet immer gunstige internationale perspectieven (China !) alsmede de ook institutioneel hecht verankerde, traditionele prioriteit die door de Sovjet-Unie aan de defensie wordt toegekend, moeten in dit verband worden genoemd. Deze factoren moeten bij analyses over de ontwikkeling van de defensie-uitgaven op zowel de relatief korte als de lange termijn in beschouwing worden genomen.

b. Economische ontwikkeling gedurende januari - mei 1979

In de eerste vijf maanden van 1979 zijn volgens de officiële gegevens de plandoelstellingen voor wat betreft de industriële productie-omvang gerealiseerd (100,3%). De gepubliceerde cijfers geven echter tevens aan, dat na de zeer teleurstellende resultaten van het eerste kwartaal er slechts van een gering herstel sprake is, terwijl de ontwikkelingen in een aantal sleutelsectoren van de economie evenmin aanleiding geven tot een optimistische beoordeling van de groeivoorzichten van de Sovjet economie.

In het eerste kwartaal van 1979 was de industriële productie met slechts 3% gestegen, vooral door toedoen van het strenge winterweer, dat de energievoorziening negatief had beïnvloed en mede verantwoordelijk was voor de opgetreden moeilijkheden in de transportsector en in de distributie van industriële grondstoffen en halfproducten.

Voor wat betreft de arbeidsproductiviteit werd slechts een toename met 2% gerealiseerd.

Over de eerste vijf maanden van het jaar lagen deze cijfers wat hoger. De industriële productie-omvang nam in deze periode met 3,5% toe (in vergelijking met januari - mei 1978), terwijl de arbeidsproductiviteit met 2,5% steeg. Deze stijgingspercentages liggen echter aanzienlijk onder de streefcijfers voor geheel 1979. Het 1979-jaarplan voorziet in een groei van de industriële productie met 5,7% en in een toename van de arbeidsproductiviteit met 4,7%.

Maar liefst acht ministeries wisten in de maanden januari - mei hun plandoelstellingen niet te realiseren. In dit verband verdient vooral de tekort schietende olieproductie de aandacht. In mei werd 48,2 miljoen ton olie geproduceerd, waarmee de productie in de periode januari - mei een totaal bereikte van 239 miljoen ton. Daarmee is in vergelijking met dezelfde periode vorig jaar een groei van 3% gerealiseerd. Voor 1979 als geheel is een productiestijging van 3,7% voorzien. Volgens de Sovjet pers ligt de olie-industrie 3,1 miljoen ton achter op het productieplan voor dit jaar. Het is echter niet uitgesloten dat de achterstand in werkelijkheid nog groter is. Het bedoelde persbericht en een kortgeleden gepubliceerd decreet waarin wordt opgeroepen tot strikte energiebesparing en verhoogde productie van alle vormen van energie, suggereren, dat met name in West-Siberië de olieproductie niet volgens plan verloopt en de energiebalans uit zijn evenwicht dreigt te geraken. In dit verband kan tevens gewezen worden op het feit dat de kolenproductie in de maanden januari - mei met slechts 1% steeg tot 306 miljoen ton. Ook deze productietoename ligt ver onder de voor geheel 1979 geplande stijging van 3,2%. Het feit dat de aardgasproductie in de periode januari - mei met een omvang van 168 miljard m³ een productiestijging van 9% te zien gaf (hetgeen 1% meer was dan in het jaarplan was gepland) doet weinig af aan het sombere beeld van de energieproductie in zijn totaliteit (tot dusverre) dit jaar. Niet alleen op het gebied van de energievoorziening ondervindt de Sovjet-Unie moeilijkheden. Ook de chemische industrie, waarin met name de kunstmestproductie ernstig tekort schiet en de machinebouwsector, ontwikkelen zich niet volgens plan. Mede gezien het feit dat onder invloed van vooral de ongunstige weersomstandigheden de vooruitzichten voor wat betreft de graan oogst somber zijn te noemen en te verwachten valt dat de graanproductie dit jaar ver onder zowel het record van 1978 (235 miljoen ton) als het productiegemiddelde van de afgelopen drie jaar (218 miljoen ton) en het streefcijfer voor 1979 (227 miljoen ton) zal blijven, zijn de kansen op verwezenlijking van de doelstellingen van het economisch plan dit jaar

in het licht van de economische resultaten in de periode januari - mei nu reeds vrij klein te noemen.

c. Iraanse aardgasleveranties in de 80er jaren

De voorzitter van de Nationale Iraanse Olie Maatschappij (NIOC), Hassan Nazih, heeft volgens een bericht in de "Financial Times" van 8 juni 1979 verklaard, dat het "IGAT-2" pijplijnproject, dat tot een sterke vergroting van de Iraanse aardgasexport naar de Sovjet-Unie zou gaan leiden in de 80er jaren, zeer waarschijnlijk niet zal worden voltooid. Naar zijn mening is het "IGAT-2 project ..... 90 per cent certain to be cancelled". In Iran zélf wordt niet meer aan de bouw van deze pijplijn gewerkt.

Het "IGAT-2" pijplijnproject vormt de basis van het in 1975 gesloten aardgasleverantie-akkoord, waarbij behalve de Sovjet-Unie en Iran ook een aantal Westeuropese landen betrokken is. Volgens dit akkoord zou via de "IGAT-2" pijplijn, met een totale, jaarlijkse vervoerscapaciteit van 27 miljard m³ aardgas, jaarlijks ruim 17 miljard m³ aardgas naar de Sovjet-Unie worden geëxporteerd. De Sovjet-Unie zou op haar beurt aan West-Europa aardgas leveren.

De "IGAT-2" pijplijn, waarvan de kosten op 3 miljard dollar worden geschat en de bouw in 1981 voltooid moet zijn, zou evenwijdig lopen aan de "IGAT-1". Via deze pijplijn werd sinds 1970 tot de Iraanse revolutie jaarlijks 10 miljard m³ aardgas door Iran naar de Sovjet-Unie geëxporteerd, overeenkomstig een in 1965 gesloten verdrag. Deze aardgasleveranties leverden een zeer belangrijke bijdrage aan de energievoorziening in de Trans Kaukasus-regio (Georgië, Armenië en Azerbaidzhan). De stopzetting van deze aardgasexport tijdens de afgelopen winterperiode veroorzaakte dan ook ernstige economische moeilijkheden in de voornoemde republieken.

Volgens het akkoord van 1975 zou door de Sovjet-Unie ongeveer 15 miljard m³ aardgas aan Tsjechoslowakije en West-Europa geleverd worden gedurende een periode van 20 jaar.

Tsjechoslowakije zou vanaf 1983 3,6 miljard m³ aardgas per jaar ontvangen. Aan West-Duitsland zou vanaf 1984 5,5 miljard m³ aardgas (per jaar) door de Sovjet-Unie worden geleverd, terwijl

naar Frankrijk 3,7 miljard m³ en naar Oostenrijk jaarlijks 1,9 miljard m³ zou worden geëxporteerd in het kader van deze driehoeks-overeenkomst. (B-3)(W, R)

Commentaar: Het feit dat de toekomst van het "IGAT-2" project op zijn minst onzeker is geworden, hangt samen met de discussies in Iraanse regeringskringen over de economische voor- en nadelen van de export van aardgas in het algemeen. De prijs die momenteel wordt verkregen voor het naar de Sovjet-Unie geëxporteerde aardgas, wordt door de Iraanse autoriteiten als te laag beschouwd. In dit licht moet ook de uitlating van NIOC-adviseur Ali Nabegh, dat het "IGAT-2" project "uneconomical" was, worden gezien. De "IGAT-1" aardgasexport levert Iran (na de prijsverhoging van nov 1977) 250 à 300 miljoen dollar op. Zeker in het licht van de in maart 1979 door Moskou met Afghanistan overeengekomen verhoging van de prijs van het door het laatstgenoemde land geëxporteerde aardgas, lijkt Iran een forse prijsverhoging voor ogen te staan. Mogelijk zijn de uitlatingen van Nazih en Nabegh dan ook onderdeel van een op de realisering van een dergelijke prijsherziening gerichte, onderhandelingsstrategie. Het moet immers onwaarschijnlijk worden geacht dat Iran op korte termijn zich van andere exportmarkten zou kunnen verzekeren of het gewonnen aardgas in zijn totaliteit voor gebruik in eigen land zou kunnen aanwenden.

Mochten de Iraanse autoriteiten echter daadwerkelijk besluiten tot stopzetting van het "IGAT-2" project, dan zou dit de Sovjet-Unie kunnen dwingen tot een wezenlijke bijstelling van de nationale energieplannen. Immers, indien de Iraanse aardgasleveranties in het kader van het "IGAT-2" project geen doorgang zouden vinden, dan zou dit de toekomstige energievoorziening in de Kaukasus ernstig bemoeilijken. Vast staat wél dat voor de Sovjet-Unie de in het akkoord voorziene aardgasexport naar

West-Europa economisch van groot belang is. In het licht van de reeds gedane investeringen en vooral van de "harde valuta" inkomsten die worden verworven indien deze met "IGAT-2" verbonden en (vooral) op West-Europa betrekking hebbende aardgasexport volgens plan doorgang zou vinden, zou de Sovjet-Unie dit gedeelte van de "drie partijen-overeenkomst" dan ook mogelijk toch willen nakomen. Het is echter niet uitgesloten dat in dat geval wel zou worden gestreefd naar een beperking van de omvang en/of naar een verhoging van de prijs van dit aardgas. Letterlijke uitvoering van het Sovjet-Europese leverantie-akkoord zou ertoe kunnen leiden dat de levering van aardgas aan de Oosteuropese landen in hun totaliteit in de 80er jaren niet in de door die staten gewenste omvang kan worden vergroot. Hoewel een extra verhoging van de Sovjet aardgas productie een dergelijke ontwikkeling zou kunnen verhinderen wordt een dergelijke beleidskeuze bemoeilijkt door de problemen op het gebied van het transport van het aardgas.

Samenvattend kan worden gesteld, dat voortijdige beëindiging van het "IGAT-2" project tot bijstelling van de Sovjet planning inzake de nationale energieproductie en -export - vooral in Tsjechoslowakije, maar mogelijk indirect ook in andere Oosteuropese landen - de energievoorziening op de lange(re) termijn in ernstige moeilijkheden kan brengen.

De moeilijkheden rond het "IGAT-2" project alsmede de wel hervatte, maar momenteel op slechts 50 à 70% van het overeengekomen niveau plaatsvindende "IGAT-1" aardgasleveranties aan de Sovjet-Unie, vormden ongetwijfeld één van de voornaamste onderwerpen van gesprek tijdens het in de eerste helft van mei door een Sovjet delegatie onder leiding van de Voorzitter van het Staatscomité voor Economische Betrekkingen met het Buitenland (GKES),

S. Skachkov, aan Iran afgelegde bezoek. Skachkov, die een vooraanstaande rol speelt bij de coördinatie van de economische en militaire hulpprogramma's van de Sovjet-Unie, is er - voor zover bekend - niet in geslaagd een regeling te treffen met de Iraanse leiders over de toekomst van het "IGAT-2" project. Over een hervatting van de werkzaamheden op een aantal andere Sovjet industriële projecten in Iran werd naar verluidt evenmin overeenstemming bereikt. Daarbij gaat het onder meer om uitbreiding van de Isfahan staalfabriek, de bouw van een machinereedschap project en een conventionele energiecentrale, alsmede om de bouw van een dozijn grote graansilo's.

Het is onduidelijk, in hoeverre de onzekere politieke situatie in Iran een oplossing van voornoemde problemen, die de economische betrekkingen tussen beide landen ook op lange termijn ernstig kunnen gaan belasten, in de weg zal (blijven) staan.

2. Hongarije: Sovjet olieleveranties in de periode 1981-1985

Volgens een melding heeft de Sovjet-Unie erin toegestemd, de olieleveranties aan Hongarije in de periode 1981-1985 jaarlijks met 5 à 10% te verhogen in ruil voor Hongaarse landbouwproducten (vooral vlees en graan). Naar verluidt is hierover tijdens het bezoek van de Hongaarse premier Lazar aan de Sovjet-Unie begin april overeenstemming bereikt. Ook zou de Sovjet-Unie akkoord zijn gegaan met de verlening van een (handels)krediet aan Hongarije. De overeenkomst inzake de Sovjet olieleveranties in de volgende planperiode (1981-1985) zou inhouden, dat de totale Hongaarse olie-invoer uit de Sovjet-Unie zou toenemen van 10,3 miljoen ton in 1980 tot 12,7 à 15,5 miljoen ton in 1985. Daarmee zou de voor 1985 geschatte Hongaarse olie importbehoefte (bijna) geheel door de Sovjet leveranties worden gedekt. Deze wordt voor 1985 op 15 miljoen ton geschat. Voor de goederen waarop het akkoord betrekking heeft zouden vermoedelijk de wereldmarktprijzen en niet de over het algemeen lagere CEMA-prijzen gelden. Een groot deel van de olie - zo niet alle - die onder dit akkoord aan Hongarije wordt geleverd, zal waarschijnlijk door de Sovjet-Unie in Irak of Libië

worden aangekocht en via Joegoslavië (en de Adria-pijplijn) aan Hongarije moeten worden geleverd. Het akkoord betekent een belangrijke uitbreiding van het in 1975 gesloten en voor tien jaar geldende akkoord dat voorzag in de levering van landbouwproducten door Hongarije in ruil voor extra Sovjet leveranties van ruwe olie, benzine, dieselolie, katoen en hout. Ook in het akkoord van 1975 werden wereldmarkt prijzen gehanteerd. De additionele olieoverkoop zou in 1985 een waarde hebben van 450 miljoen dollar. De nieuwe regeling kan betekenen dat de te vergroten graan- en vleesproductie in Hongarije in mindere mate voor export naar Westerse markten beschikbaar zal zijn. (B-4)(R)

Commentaar: Indien het bovenstaande juist is, zou dit een belangrijke wijziging betekenen van het Sovjet beleid inzake de toekomstige energie-leveranties aan haar Oosteuropese bondgenoten. Eerder (MO 4/79) werd gemeld, dat de Sovjet-Unie een zeer hard standpunt had ingenomen ten aanzien van de olie- en aardgasleveranties aan de DDR in de volgende planperiode (1981 - 1985). Deze zouden op het niveau van 1979 worden bevroren. Hoewel aan de juistheid van deze laatste melding, zeker voor wat betreft de export van aardgas naar de DDR, kan worden getwijfeld, waren er al eerder sterke aanwijzingen dat de Sovjet olie-export naar Oost-Europa na 1980 in ieder geval niet verhoogd (en mogelijk zelfs verminderd) zou worden.

Indien de Sovjet-Unie er tijdens het bezoek van Lazar daadwerkelijk mee heeft ingestemd de olie-export naar Hongarije in de jaren na 1980 verder op te voeren, mag worden verwacht dat ook andere Oosteuropese CEMA-landen op een verhoging van de Sovjet olieleveranties in de jaren 1981 - 1985 zullen aandringen. De Sovjet-Unie zou dergelijke verzoeken mogelijk kunnen afwijzen met het argument, dat Hongarije de olie ontvangt in ruil voor goederen die anders met "harde valuta" op Westerse markten zouden moeten worden aangekocht. De overige Oosteuropese landen (mogelijk met uitzondering van Polen, dat kolen kan aanbieden) kunnen dergelijke artikelen veel moeilijker

leveren.

In het licht van het grote belang van de energie-uitvoer naar het Westen voor de "harde valuta" inkomsten van de Sovjet-Unie en van de "harde valuta" balans in zijn totaliteit voor de ontwikkeling van de Sovjet economie, is economisch gezien een onbuigzame opstelling van de Sovjet-Unie tegenover overige Oosteuropese CEMA-landen voor wat betreft de toekomstige olieleveranties alleszins voorstelbaar. Anderzijds moet worden opgemerkt dat e.e.a. tevens betekent dat bovenvermelde CEMA-landen hun toekomstige energievoorziening op andere wijze veilig zullen moeten gaan stellen. Mogelijk zouden zij de Sovjet-Unie alsnog kunnen overhalen tot een gematigder, positiever standpunt inzake de energie (en vooral olie-)export, door in nog sterkere mate (en in vergelijking met Hongarije méér dan evenredig) deel te nemen aan investeringsprojecten op het gebied van de grondstoffenwinning in de Sovjet-Unie. Hierdoor zou echter de (financiële) ruimte voor de stimulering van de eigen economie worden verkleind en indirect tevens de exportmogelijkheden naar het Westen nadelig worden beïnvloed. Dit laatste zou weer de ruimte voor de invoer van voor de verdere ontwikkeling van de betrokken economieën essentiële Westerse technologie en "know how" beperken. Indien deze CEMA-landen hun oliebehoeften zouden proberen te dekken door middel van aankopen op de door de OPEC gedomineerde wereldmarkt, zou het laatstgenoemde effect eveneens optreden. Bovendien is de huidige situatie op de wereldmarkt niet van dien aard, dat men langs die weg de bestaande onzekerheid betreffende de olievoorziening op lange(re) termijn zou kunnen wegnemen, hetgeen ook zijn gevolgen zou hebben voor de gehele vijfjarenplanning van deze landen.

Terugkomend op het bericht inzake de toekomstige Sovjet olieleveranties aan Hongarije, blijft enigszins onduidelijk welke rol de Adria pijplijn precies zal gaan

spelen. Het is vrijwel uitgesloten dat daadwerkelijk alle olie die de Sovjet-Unie aan Hongarije zal gaan leveren, via de Adria-pijplijn zal worden vervoerd. Immers, voorzover bekend zal via deze pijplijn, die een uiteindelijke capaciteit van 34 miljoen ton per jaar zal hebben, slechts 10 miljoen ton per naar naar Hongarije worden vervoerd.

Samenvattend kan worden gesteld, dat bevestiging van bovengenoemde melding een wijziging van het Sovjet beleid inzake de energie-uitvoer naar Oost-Europa zou inhouden, die voor de overige Oosteuropese landen ernstige binnenlandse economische gevolgen op middellange termijn kan hebben.

Hoofdstuk C: Landstrijdkrachten1. Activiteitena. Warschaupakt algemeen

Gedurende het grootste deel van de verslagperiode varieerde de oefen-/opleidingsactiviteit, bij de Warschaupaktlandstrijdkrachten in de Centrale Sector, van gering tot levendig. De activiteiten werden over het algemeen beheerd door functieopleidingen, welke zich in het bijzonder manifesteerden bij de verbindings- en rijopleidingen. In vrijwel de gehele DDR werden, gedurende de laatste week van juni, intensieve colónneverplaatsingen waargenomen, welke plaatsvonden in het kader van de rijopleiding. Gevechtsopleidingen vonden doorgaans plaats tot en met het niveau van bataljon. Tegen het eind van de maand namen de activiteiten toe tot intensief, hetgeen bij de GSVG mede in verband kan worden gebracht met het afkondigen van enkele Tijdelijk Verboden Gebieden. Aangezien de restricties bij het afsluiten van dit overzicht nog van kracht waren, was het nog niet mogelijk reeds tot een eindoordeel te komen omtrent de aard en omvang van de in de TVG'n gehouden activiteiten.

b. DDR(1) Tijdelijk Verboden Gebieden

TVG 1/79 werd ingesteld voor de periode 220001a juni'79 - 022359a juli'79. Het omvat een omvangrijk gebied in het zuidwesten van de DDR, waardoor de volgende oefengebieden met elkaar worden verbonden: Ohrdruf- Eisenach- Lossa- Elbe Sued (Genie) en Altengrabow.

TVG 2/79 werd ingesteld voor de periode 230001a juni'79 - 042359a juli'79. De restrictie omvat een gebied ten noorden en ten westen van Berlijn, waardoor de oefengebieden Templin-Wittstock en Letzlingerheide met elkaar worden verbonden. Het sluit tevens aan op de strook Permanent Verboden Gebieden ten oosten van Berlijn tot de grens met Polen.

TVG 3/79 werd ingesteld voor de periode 240001a juni'79 - 052359a juli'79. Dit omvat een gebied ten zuiden van Berlijn dat de oefengebieden Zeithain- Annaburgerheide en Jueterbog met elkaar verbindt.

Voor een globale ligging van de TVG'n zie blzn 34, 35 en 36.

(2) GSVG

(a) Van 19 juni tot vermoedelijk 28 juni heeft een GSVG verbindings- of commandostafoefening plaatsgevonden waaraan werd deelgenomen door de staven van de GSVG en alle vijf, tot de Groep behorende Legers, alsmede de staf 16 Tlir. Deelname door de Generale Staf te Moskou kon niet worden vastgesteld, doch is niet uitgesloten.

Mogelijk heeft de Opperbevelhebber der Verenigde Strijdkrachten van het WP, MSU Kulikov op 25 juni een bezoek aan de DDR gebracht, hetgeen in relatie gebracht zou kunnen worden met de oefening.

Verband met de afgekondigde TVG'n kon niet worden vastgesteld.

(b) Op de oefenterreinen Letzlingerheide, Altengrabow, Wittstock, Jueterbog en Lieberose werd gedurende de laatste week van juni intensief geoefend door SA-4, SA-6 en SA-8 luchtdoelraket-eenheden. Deze activiteiten zouden eveneens in verband kunnen staan met de afgekondigde TVG'n.

(c) Door elementen van 27 Gde Mechdiv/1 Gde Tkler en NBC en genie eenheden van 1 Gde Tkler/GSVG werd vanaf 25 juni een gevechtsoefening gehouden welke begon op de Letzlingerheide. In het kader van de oefening werd de Elbe overschreden in de nacht van 27 op 28 juni, waarna de oefening werd voortgezet op het oefenterrein Altengrabow. Volgens enkele aanwijzingen werd de oefening op 28 juni beëindigd. De diverse activiteiten werden actief gesteund door gevechtshelicopters en tactische luchtstrijdkrachten.

Volgens enkele, nog onbevestigde, meldingen zouden ook elementen van 11 Gde Tkdiv/1 Gde Tkler aan de oefening hebben deelgenomen.

De oefening kan in verband hebben gestaan met de afgekondigde TVG'n.

(d) Tegen het eind van de verslagperiode bevonden zich op de Letzlingerheide elementen van alle vier brigades van 34 Artdiv/GSVG. Dit is echter niet ongevoen voor deze fase van de opleidingscyclus. Er konden geen activiteiten worden vastgesteld welke in verband kunnen worden gebracht met de oefening door elementen van 27 Gde Mechdiv/1 Gde Tkler en/of de TVG'n.

- (e) Tussen 25 en 27 juni werden door elementen van 6 Gde Mechdiv/20 GdeLr en 35 Mechdiv/20 GdeLr voorbereidingen getroffen welke zouden kunnen wijzen op a.s. oefenactiviteiten. Colonne voertuigen verlieten hun garnizoen met als mogelijke bestemming TVG 3/79. Bij het afsluiten van dit overzicht waren aard en omvang van de activiteiten nog niet duidelijk.

c. Tsjechoslowakije

(1) Tsjechoslowaakse strijdkrachten

Van 3 - 14 juni vond bij de Tsjechoslowaakse strijdkrachten de commandostafoefening "NEUTRON'79" plaats. Op beperkte schaal werd hieraan ook door gevechtselementen deelgenomen.

De oefening stond onder leiding van de bevelhebber van het Zuid-West Front en er werd aan deelgenomen door de staven van 1 Lr, 4 Lr en 10 Llr, alsmede door staven en gevechtselementen van enkele tot de beide legers behorende divisies.

Hoewel er wel enkele vage aanwijzingen in die richting zijn, kon toch op geen enkele wijze deelname door Sovjet militairen wordenvastgesteld.

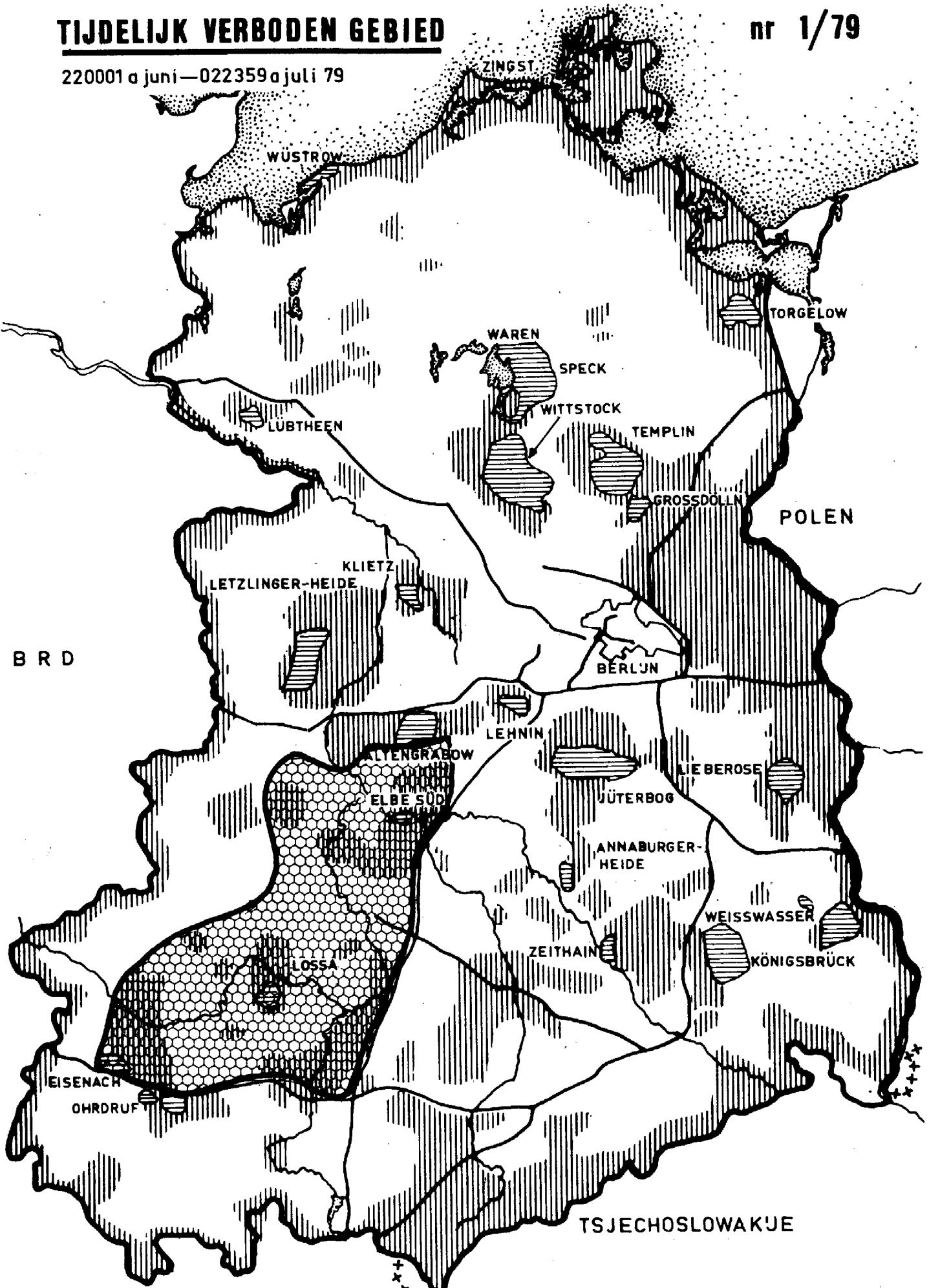
T.a.v. aard en omvang van de gehouden oefening, alsmede het gevolgde scenario is niets bekend, hetgeen een aanwijzing zou kunnen zijn dat de troependeelname slechts beperkt is geweest. De oefening vond gedeeltelijk plaats onder gesimuleerde nucleaire en chemische omstandigheden.

Eerder werd in 1975 een commandostafoefening onder de naam "NEUTRON" gehouden in Tsjechoslowakije.

TIJDELIJK VERBODEN GEBIED

nr 1/79

220001 a juni—022359 a juli 79

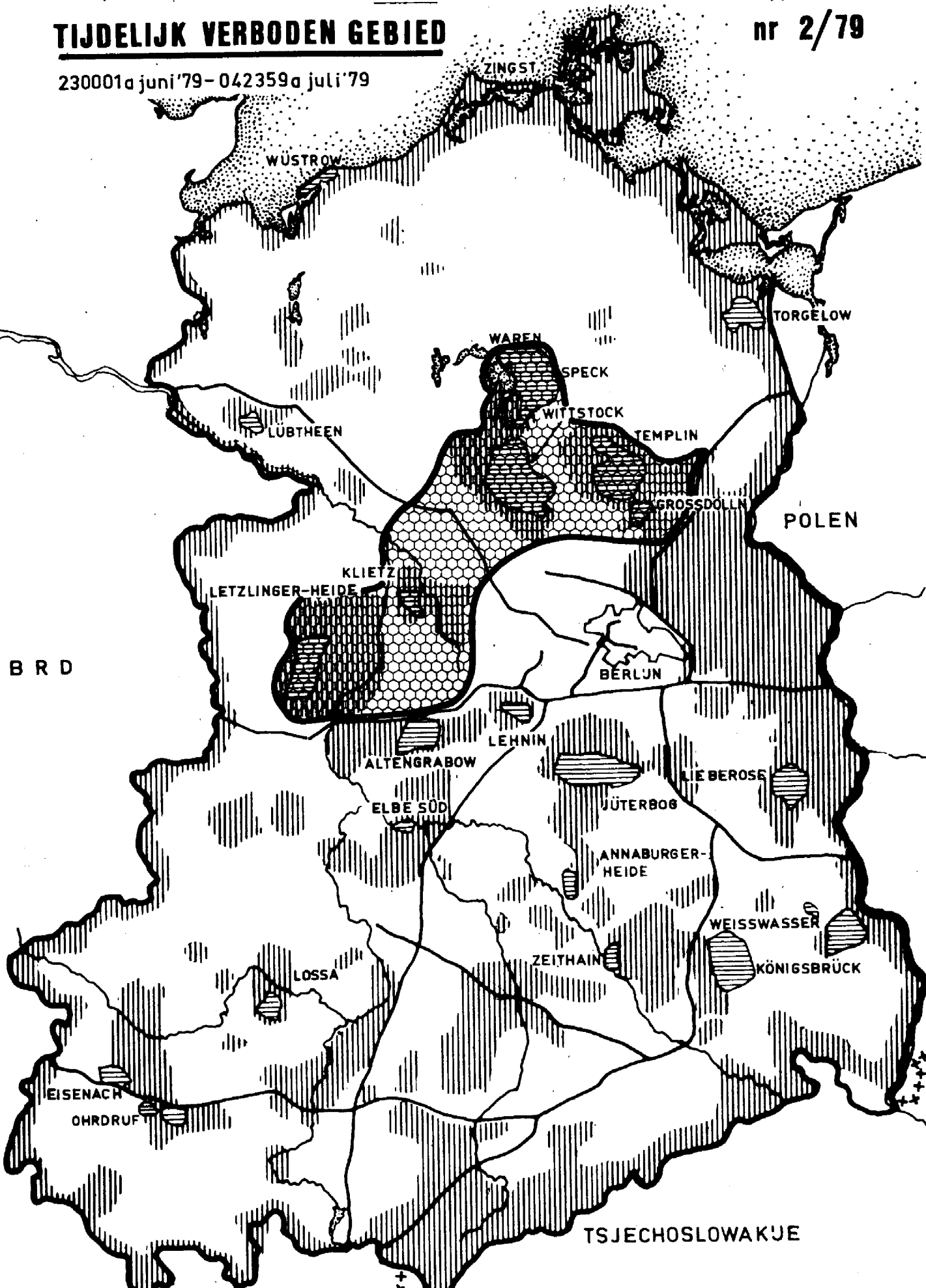
 OFENTERREIN
  PERMANENT VERBODEN GEBIED
  TIJDELIJK VERBODEN GEBIED

GEHEIM

TIJDELIJK VERBODEN GEBIED

nr 2/79

230001a juni '79 - 042359a juli '79

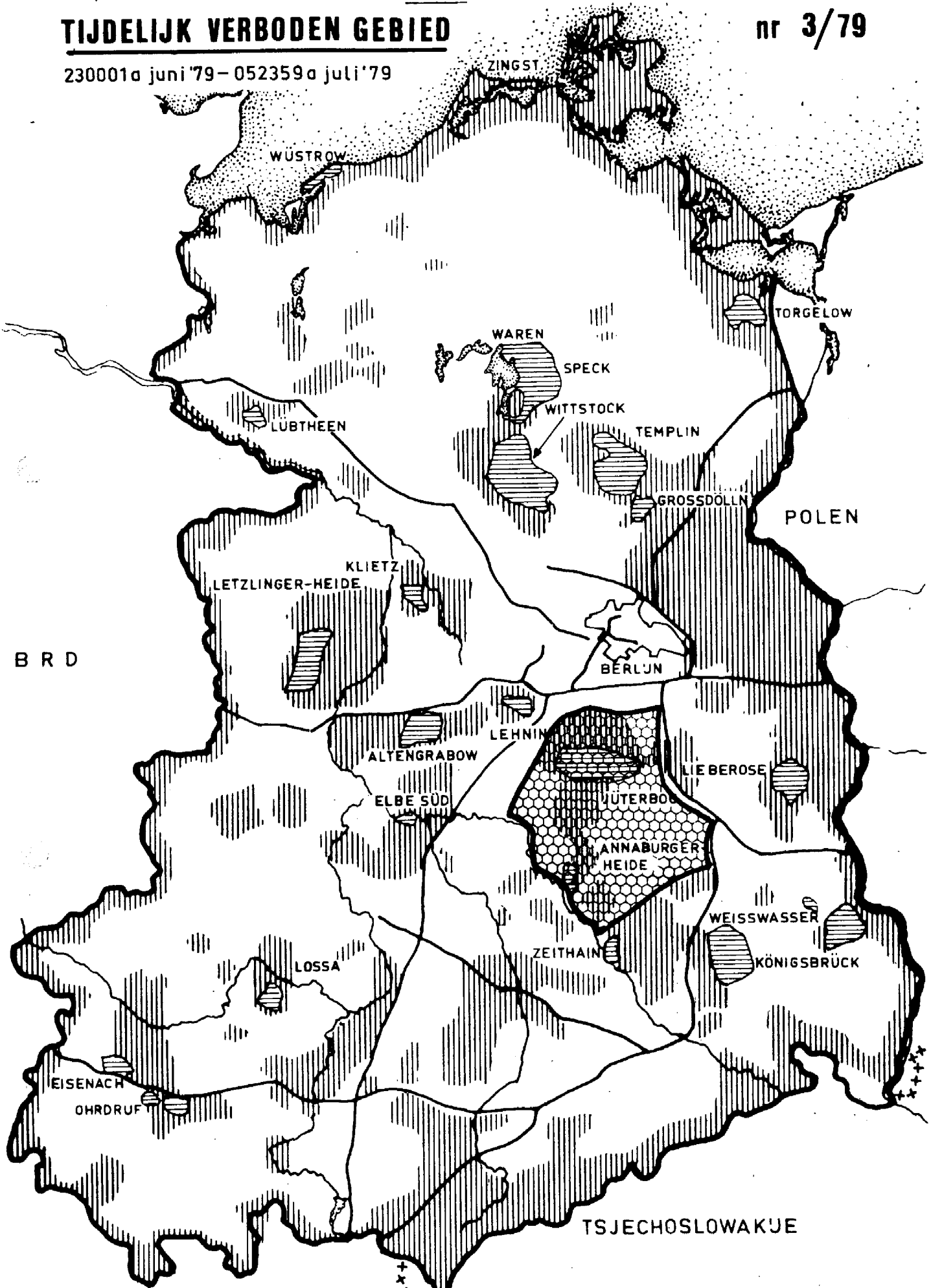
 OFFENTERREIN
  PERMANENT VERBODEN GEBIED
  TIJDELIJK VERBODEN GEBIED

TIJDELIJK VERBODEN GEBIED

nr 3/79

230001a juni '79 - 052359a juli '79

▨ OEFENTERREIN

▨ PERMANENT VERBODEN GEBIED

▨ TIJDELIJK VERBODEN GEBIED

2. Materieel

onfidentieel

a. Invoering nieuwe wapens en materieel bij de Joegoslavische strijdkrachten

Door de politiek van "ongebondenheid" heeft Joegoslavië een arsenaal van wapens en uitrusting van uiteenlopende makelij. Zo beschikt zij in haar tankbestand over de T-54(Sovjet), Sherman(US) en Daimler MK-I(UK). Het overige materieel vertoont een nog grotere verscheidenheid.

De eigen wapenindustrie voorziet de strijdkrachten voor een deel aan wapens en materieel, doch is niet in staat de behoeften te dekken. O.a. voor tanks, zware artillerie en moderne at-wapens is zij aangewezen op het buitenland. Het laatste jaar zijn op regeringsniveau contacten gelegd om over wapenaankopen te onderhandelen. Grote belangstelling bestond voor het anti-tank geleide wapen TOW. De wens om nieuw materieel voor de strijdkrachten aan te schaffen is een bittere noodzaak. Er is een tekort aan zwaar materieel, bovendien is het huidige bestand sterk verouderd.

De vervanging en aanvulling van materieel en bewapening vindt reeds plaats. De kwantiteit is echter te gering om een belangrijke vooruitgang te veronderstellen. Veel van dit materieel werd tijdens de grote parade van 1975 in Belgrado getoond. De Joegoslavische industrie is er in geslaagd een eigen gepantserd personeelsvoertuig te ontwikkelen. Het door de Joegoslaven M-980 genoemd voertuig vertoont een zeer grote overeenkomst met de Sovjet BMP. De verschillen worden hoofdzakelijk door de bewapening gevormd: een 20 mm snelvuurkanon in plaats van een 73 mm kanon; een tweeling SAGGER-raket lanceerinstallatie achter de toren. Het voertuig is voorzien van IR-apparatuur en een NBC-filterinstallatie. Naar verwachting zal de produktie niet groot zijn, in ieder geval onvoldoende om de behoefte te dekken. Per jaar zullen hoogstens 100 exemplaren de fabriek verlaten. Deze voertuigen zijn reeds bij de Militia (te vergelijken met onze Marechaussee) in gebruik genomen. Een klein aantal BTR-60s(TAB-71) van Roemeense makelij is

onlangs in Joegoslavië waargenomen. Mogelijk wordt de TAB-71 door de Joegoslaven beproefd. Aangezien de Roemenen dit voertuig in onvoldoende aantal produceren om de behoefte in eigen strijdkrachten te dekken, mag worden getwijfeld aan de verdere export van de TAB-71 naar Joegoslavië.

Voor de mechanisatie van de eenheden van de Zelfstandige tankbrigades en Infanteriedivisies zijn enkele duizenden voertuigen nodig. Op het ogenblik beschikken deze eenheden slechts over geringe aantallen gepantserde voertuigen. Het ontbreken van gepantserde voertuigen in juiste aantallen, zal de inzetbaarheid van deze eenheden voor veel taken ernstig beperken.

Ten behoeve van de artillerie is een artillerietrekker ontworpen die veel gelijkenis heeft met de Sovjet ATS-59. De als ATS-59G aangeduide trekker is bestemd voor het verplaatsen van de 203 mm M-115(US)houwitzer.

De TMM- en de PMPbruggen zijn gemonteerd op Joegoslavische vrachtwagens van het type FAP 2020 BS. Daarbij is de TMMbrug op verschillende punten gewijzigd.

Het voertuigenpark is gedeeltelijk gemoderniseerd door de aankoop van een vrij groot aantal buitenlandse vrachtauto's (1 ton). De Italiaanse FIAT 1107 AD jeep doet dienst als verbindings- en commandovoertuig. De Oostenrijkse 1 tons PINZGAUER 710 is bij de eenheden veelvuldig als personeelsvoertuig waargenomen. De Joegoslavische TAM-4500 en TAM-5000 kan worden voorzien van een opbouw waardoor het geschikt is als verbindings-, commando- of gewonden-transportvoertuig.

Een nieuwe houwitzer is vervaardigd. De als M-56 aangeduide houwitzer heeft een kaliber van 105 mm en kan door de MI-8 heliocopter als buitenlast door de lucht vervoerd worden. Naast het 130 mm M-46(Sovjet) kanon beschikt de artillerie sinds kort over de meer moderne 122 mm D-30 (Sovjet) en de 152 mm D-20 (Sovjet) houwitzer.

Mogelijk geïnspireerd door de Tsjechoslowaakse 122 mm meervoudige raketwerper op TATRA-813 hebben de Joegoslaven de 128 mm M-73 meervoudige raketwerper op de 8 tons FAB 2020 BS (Joeg) gemonteerd. Deze 32-baans raketwerper is uitgerust met een tweede salvo raketten

dat door middel van een herlaadinrichting de vuurkracht aanmerkelijk vergroot. De raketten worden in Joegoslavië aangemaakt en hebben een bereik van 20.000 m.

De invoering van de FROG-7 is een belangrijke aanwinst voor de artillerie. De aanwezigheid van de FROG werd reeds lange tijd vermoed, de eerste bevestiging kwam pas begin 1975. Tot op heden zijn slechts enkele exemplaren waargenomen. Dezerzijds wordt getwijfeld aan de algemene indeling van dit wapen bij alle divisies of brigades.

Een 20 mm luchtdoelkanon is ingevoerd. Het is op een éénassige affuit gemonteerd en wordt in de regel door de 1 tons PINZGAUER vrachtauto getrokken. De Joegoslaven beschikten reeds over de 30 mm tweeling luchtdoelkanonnen gemonteerd op de PV3S(Tsj).

Nog niet bevestigde berichten melden de aanwezigheid van de SA-9. Aan de juistheid van dit bericht wordt getwijfeld. De luchtverdediging heeft naast de SA-2 Guideline thans ook de SA-3 GOA, SA-7 en de SA-6 Gainful in haar bewapening. De GOA-raket is hierbij op een vierling - lanceerinstallatie gemonteerd. Voor algemene doeleinden zoals verkenningen, gewondentransport en verbindingen maakt de JNA gebruik van het UTVA-66 lichte vliegtuig dat een produkt van eigen bodem is. De UTVA-66 heeft een vliegbereik van ca. 800 km, een maximum snelheid van ca. 250 km/h en kan een nuttige last van ca. 400 kg meevoeren.

Conclusie

De nieuwe aanwinsten, vooral de FROG-7, 122 mm D-30 en de meervoudige raketwerper, zijn belangrijke verbeteringen voor JNA indien zij ook in voldoende aantallen bij de eenheden worden ingevoerd.

De relatief toch al verouderde tanks zijn door een chronisch tekort aan onderdelen en door slijtage dikwijls niet inzetbaar. Onbruikbaar geworden tanks worden niet meer vervangen. De hierdoor veroorzaakte tanktekorten bij de tankbrigades (organiek ca. 90 tanks) zijn zo groot dat thans een tendens waarneembaar wordt om deze brigades

te "mechaniseren". In grote lijnen komt het erop neer dat de organieke drie tankbataljons en één infanteriebataljon (gemechaniseerd) worden gewijzigd in één tankbataljon en drie infanteriebataljons (gemechaniseerd). Ongetwijfeld zal dit zijn weerslag hebben op de taak en/of taakuitvoering van deze eenheden.

Gelast op de grote tekorten aan infanterievoertuigen zal de mechanisatie van de infanteriebataljons van de infanteriedivisies en infanteriebrigades in gedrang komen. De invoering van de TAB-serie en de eigen productie van de M-980 biedt geen verlichting. Op dit moment beschikken vele infanteriebataljons niet of nauwelijks over gepantserde infanterievoertuigen en vindt verplaatsing van troepen nog steeds plaats met vrachtauto's.

Een "verpaupering" vindt ook hier plaats, indien niet op korte termijn aanzienlijke aantallen gepantserde infanterievoertuigen worden ingevoerd.

De aanwezigheid van de SA-6 en de SA-7 is een aanzienlijke verbetering van de luchtverdediging, indien deze systemen in voldoende mate worden aangekocht. Aangenomen wordt dat er slechts één SA-6 regiment is opgericht.

Het materieelbestand van het JNA loopt kwantitatief en kwalitatief terug. De nieuwe wapenaankopen brengen door de geringe aantallen hierin geen wezenlijke verbetering. De achteruitgang vindt vooral plaats op het gebied van tanks en gepantserde infanterievoertuigen. Dit kan niet door de eigen wapenproductie worden ingelopen. Aankopen in het buitenland worden door politieke en vooral financiële factoren ernstig bemoeilijkt.

DEEL II: MIDDEN OOSTEN/NOORD AFRIKA1. Libanon - Israel

Op 14 juni besloot de Veiligheidsraad het mandaat voor UNIFIL met een half jaar (tot 19 dec 1979) te verlengen. Aan Libanese en Palestijnse zijde bestond de vrees dat, ten gevolge van de verhoogde spanning en toegenomen gewelddadigheid in Zuid-Libanon, meerdere deelnemende staten hun eenheden zouden terugtrekken. Ter bespreking van de "snel verslechterende situatie in Zuid-Libanon" was de Veiligheidsraad daarom al op 31 mei bijeengekomen op verzoek van de Libanese regering. Ook van Palestijnse zijde werd getracht UNIFIL te handhaven, en als teken van goede wil nam het gemeenschappelijk opperbevel van Palestijnse leiders en linkse militia's het besluit haar kantoren in Tyrus te sluiten, en bepaalde posities in Zuid-Libanon te evacueren. Deze maatregelen waren mede van invloed op de definitieve tekst van Resolutie 450 van de Veiligheidsraad ter verlenging van het mandaat van de VN-macht, waarin met name Israel wordt aangemaand op te houden met daden tegen de territoriale onschendbaarheid, eenheid, soevereiniteit en politieke onafhankelijkheid van Libanon, en de invallen en "hulp aan onverantwoordelijke gewapende groepen" stop te zetten. Verder wordt ook de geldigheid van de wapenstilstandsovereenkomst van 1949 tussen Israel en Libanon herbevestigd, en beide partijen opgeroepen de noodzakelijke stappen te nemen om deze overeenkomst nieuw leven in te blazen. Dit is de eerste keer dat de Veiligheidsraad i.v.m. UNIFIL verwijst naar deze overeenkomst, die sedert de Juni-oorlog van 1967 door de direct betrokkenen als niet-geldig wordt beschouwd. Dat de Veiligheidsraad Israel op deze manier betreft bij UNIFIL, geeft aan, dat Israel meer en meer als hoofdschuldige van de gespannen situatie in Zuid-Libanon wordt beschouwd.

Sedert de afsluiting van het vredesverdrag met Egypte heeft Israel een nieuwe strategie gevoerd ten aanzien van de Palestijnen in Libanon. In het verleden gebruikten de Israeli's Palestijnse terreuracties als aanleiding om grootscheepsevergeldingsacties tegen bases in "Fatahland" uit te voeren. De laatste maanden voeren zij de strategie van "pre-emptive" aanvallen. Hierdoor trachten zij Palestijnse terreurdaden te voorkomen. Dit heeft geleid tot een aanzienlijke uitbreiding van de Israelische activiteiten in Zuid-Libanon. In regeringskringen - en tevens in de kringen van militaire leiders als stafchef Eitan en de commandant van het Noordelijk Front Ben-Gal - schijnt de mening te heersen dat de huidige strategische situatie gunstiger is dan ooit om de Palestijnse bases uit te schakelen. Het vredesverdrag met Egypte en de interne zwakte van Syrië hebben de Arabische dreiging verminderd, en zolang het autonomie-overleg over de Westelijke Jordaanoever en de Gaza-strook nog vol onzekerheden is, schijnt de

Israelische regering erop te rekenen, dat Egypte prioriteit blijft geven aan het vredesproces boven confrontatiepolitiek. Inderdaad is opvallend hoe zwak de Egyptische reacties zijn op de Israelische akties in Libanon. Of deze terughoudende opstelling gecontinueerd zal worden zal in belangrijke mate afhangen van voor Egypte positieve resultaten in het autonomie-overleg en de flexibiliteit van de Israeli's. Vooralnog hebben deze beide weinig hoop geboden. De onderhandelingsdelegaties zijn er zelfs - weliswaar in vriendschappelijke sfeer - niet in geslaagd een agenda op te stellen voor de besprekingen over bestuursautonomie. Bovendien volgt de Israelische regering in haar nederzettingenpolitiek een harde lijn. Zij ontkent, dat de Camp-David-akkoorden een stopzetting van deze politiek eisen, en heeft dan ook de bouw van een nieuwe nederzetting (Elon MorCh) goedgekeurd. Daarentegen heeft Egypte gesteld, dat deze beslissing in haar visie indruist tegen het vredesverdrag, omdat hieraan mede Resolutie 242 van de Veiligheidsraad ten grondslag ligt. In deze Resolutie staat de clausule van illegaliteit van met geweld verkregen gebieden centraal. Dat de Israelische benadering ook in eigen kring niet onbetwist is, blijkt uit het vertrek van Minister van Defensie Weizman uit de onderhandelingscommissie, de activiteiten van de "Vrede Nu"-beweging, en de beslissing van het Hooggerechts-hof de bouw van Elon MorCh met een maand op te schorten, omdat de veiligheidsnoodzaak ervan eerst aangetoond dient te worden.

Inmiddels heeft de nieuwe Israelische strategie het schijnbare succes geboekt van de aankondiging van terugtrekking door de Palestijnen. Schijnbaar omdat er volgend op het besluit geen enkele aanwijzing is geweest, dat de Palestijnen daadwerkelijk hun sterkte hebben verminderd. Aangenomen mag dan ook worden, dat het besluit onder voornamelijk Syrische druk is genomen, waarbij de Syriërs zich tevreden zouden hebben gesteld met een hoofdzakelijk symbolische sluiting van de PLO-kantoren. Juist Syrië was het eraan gelegen te voorkomen, dat door een opvoering van de spanning in Zuid-Libanon de UNIFIL-buffer opgeheven zou worden. Indien de Israeli's in een dergelijk geval op uitgebreiderschaal in Libanon zouden gaan opereren zou dat betekenen, dat een direkte confrontatie tussen het Israelische en het Syrische leger vrijwel onvermijdelijk zou zijn. In dat geval moet rekening worden gehouden met een herhaling van de Litani-aktie van maart 1978, mogelijk zelfs met een aktie tot de Zahrani-rivier.

De Syrische militaire aanwezigheid in Libanon heeft inmiddels geleid tot een verhoging van de spanningen met het Libanese leger en met Israel. Hoewel een van de uitkomsten van het topperoverleg vorige maand tussen Sarkis en Assadschijnt te zijn geweest een verdere bereidheid van de Syriërs mee

te werken aan de ontplooiing van het Libanese centrale gezag via de ontplooiing van reguliere eenheden, is het toch tot conflicten gekomen omdat de Syriërs luchtdoelafweer (SAM-6 en-7) in de Bekaa-vallei hebben opgesteld. Deze militaire versterkingen betekenen voor Libanon een vergroting van de kans, dat gevechten tussen de Syriërs en de Israëli's plaatsvinden binnen haar grenzen. Voor Israel betekenen ze dat haar macht in het Libanese luchtruim, en daarmee de mogelijkheden van vergelding en "pre-emption", worden aangetast. Het luchtgevecht van Israelische F-15's tegen Syrische MIG-21's op 27 juni jl., waarbij de Israëli's hun suprematie in de lucht bevestigden. Dit zou een aanwijzing kunnen zijn, dat Israel niet zonder meer een Syrische inbreuk op een stilzwijgende overeenstemming over afbakening van de controle in het Libanese luchtruim wenst te accepteren.

De Syrische betrokkenheid bij de interne politieke ontwikkelingen in Libanon is nog steeds aanwezig. Half mei schijnt Assad steun te hebben toegezegd aan de tot standkoming van een Libanese regering van nationale eenheid; daaraan zou echter wel de voorwaarde zijn gekoppeld, dat geen der partijen, die bindingen met Israel hebben, aan die regeringen zouden mogen deelnemen. Hoewel primair tegen Haddad gericht, betekent deze voorwaarde ook, dat de Falange (Gemayel) en de Nationale Liberale Partij (NLP) van Chamoun feitelijk buiten spel staan. Intern hebben resp. Franjieh en Jumblatt verklaard niet met deze partijen te willen samenwerken. Geheel in lijn met de Libanese traditie is inmiddels de toenadering tussen de Falange en de NLP ook weer gestrand door gevechten tussen deze Christelijke fracties in Beiroet. Positief element daarbij is, dat het Libanese leger met succes de rust heeft weten te herstellen. Al met al blijven de kansen op een nationale verzoening zeer gering, en schijnt van een vermindering van de Syrische militaire en politieke invloed geen sprake te zijn. Mede door de toenemende nadruk van Israel op het probleem Libanon voor haar eigen veiligheid lijkt voorlopig een stabiel Libanon niet haalbaar.

2. Unie Syrië - Irak

Op 16 juni jl. arriveerde de Syrische president Hafiz-al-Assad in Bagdad voor een vierdaagse conferentie over de geplande unie tussen Irak en Syrië. Geruchten dat bij deze gelegenheid een Presidentsraad zou worden opgericht waarvan Assad voorzitter en Bakr en Sadam Hussein, resp. president en vice-president van Irak, de leden zouden zijn werden niet bewaarheid. Wel werd in de gezamenlijke slotverklaring het principe-besluit bekend gemaakt, dat te zijner tijd één staat, met één centraal gezag, staats-hoofd, kabinet en leger zal worden gevormd. Het niet vastleggen van een termijn en de gereserveerde verklaringen achteraf door de autoriteiten versterkten het vermoeden, dat de obstakels voor het unificatiestreven van de beide staten nog lang niet uit de weg zijn geruimd. Met name de oppositie van belangrijke groeperingen in Syrië en conflictie opstellingen in hun respectieve buitenlandse politiek ten aanzien van Libanon en Iran belemmeren de voltrekking van dit "mariage de raison".

Sedert de opzienbarende toenadering van oktober vorig jaar zijn de betrekkingen op een aantal gebieden wel verbeterd. Zo is de grens tussen beide staten weer geopend, zijn de vliegverbindingen hersteld, en functioneert sedert eind februari 1979 de oliepijpleiding tussen Kirkuk (I) en Banai (S) weer. In militair-strategisch en politiek opzicht zijn deze resultaten weliswaar beperkt, zeker gezien de vergaande pretenties van de verzoening zoals neergelegd in het "Nationaal Handvest voor Gezamenlijk Optreden" van 27 oktober 1978. Hun betekenis is evenwel in zoverre niet te onderschatten dat met deze maatregelen een eerste stap gezet kan zijn in een ontwikkeling, waar het economische en agrarische potentieel van beide staten optimaal wordt benut. Ook kan de Syrisch-Iraakse Unie uitgroeien tot een belangrijke regionale macht.

De huidige besluiteloosheid om verdergaande unificatiemaatregelen te treffen op staatkundig en militair gebied toont duidelijk de bestaande tegenstellingen tussen de twee staten, en de respectieve Baath-regimes aan. De factoren, welke de aanleiding waren voor de verzoening van Syrië en Irak, waren enerzijds het plotselinge vredesinitiatief van Sadat, waardoor Syrië haar belangrijkste bondgenoot verloor, en daarmee haar strategische positie tegenover Israël ernstig zag verzwakken; anderzijds vormde de Shi-itische revolutie in Iran een potentieel gevaar voor het Iraakse regime dat, is samengesteld uit leden van de religieuze minderheid van de Soennieten. Onder deze voorwaarden was de verzoening een rationele daad, waardoor de veiligheid van beide staten werd verhoogd. Een integratie, in het bijzonder van beide defensiesystemen, zou hun veiligheidspositie kunnen optimaliseren.

Op grond van de aanwezigheid van voornamelijk Sovjet materieel in beide krijgsmachten is een integratie technisch realiseerbaar. De Sovjet-Unie schijnt bij het bezoek van de Syrische Defensie-minister Tlass aan Moskou afgelopen januari met name op een dergelijke integratie te hebben aangedrongen, en te hebben beloofd, dat na voltooiing daarvan, Damascus zou kunnen rekenen op Sovjet-wapenleveranties in geval van een dreiging. Voor de Sovjet-Unie was een verzoening en samenwerking belangrijk omdat op deze manier het front tegen een op handen zijnde "Pax Americana" in het Midden-Oosten zou worden versterkt; bovendien zou een vereniging de Irakezen wellicht kunnen doen besluiten af te zien van hun volledig afwijzende houding ten aanzien van elke politieke oplossing, en meer doen aansluiten bij de Syrische (én Sovjet) standpunten. Ondertussen heeft Irak inderdaad een meer gematigde opstelling ingenomen, maar dit is evenwel niet gepaard gegaan aan een versterking van de Sovjet-invloed op de ontwikkelingen rond het Midden-Oosten-conflict. (Zie MO 4/79).

De tegenstellingen die een vereniging op sleutelgebieden verhinderen, zijn terug te voeren op de historische animositeit tussen de twee regerende Baath-partijen, de positie van geloofsgenoten in de beide landen en de verschillende opstelling tegenover Israël in de loop der jaren. Beide Baath-partijen claimen de ware islamitische socialistische ideologie te vertolken, waarbij in Irak de na de coup van Assad in 1970 uit Syrië verbannen grondlegger van de Baath-partijen, Michel Aflag, een belangrijke rol vervult. In beide staten zijn bovendien minderheidsgroeperingen aan het bewind, wier positie bij een mogelijk vergaande integratie ernstig zou kunnen worden ondergraven. De Shi-itische Alawieten van Assad vormen slechts 10-15% van de in meerderheid Soennitische bevolking; daarentegen staan in Irak de Soennitische machthebbers tegenover een overwegend (65%) Shi'itische bevolking. Met name in het Syrische Alawietenkamp bestaat de verdenking, dat een volledige unie een verbond zal scheppen tussen de eigen - economisch sterke - Soennitische groepering en het Iraakse regime met hegemonistische ambities. Een dergelijke machtsverschuiving is op dit moment des te dreigender, omdat er in Syrië zelf steeds meer tegenstand tegen het Alawieten-regime merkbaar is.

Deze oppositie uit zich in een toenemend aantal aanslagen - of pogingen daartoe - op leidende figuren. Hiertoe moet ook de recente aanslag worden gerekend op de broer van Hafiz-al-Assad, Rifaat Assad, commandant van de Pretoriaanse garde rond de hoofdstad. Ook in andere steden zoals Hama, Homs en Aleppo zou een escalatie plaatsvinden van gewelddaden door de Moslimbroederschap, gericht tegen de Alawitische secte. Onder deze omstandigheden van toenemende instabiliteit is het de tegenstanders van de unificatie, met

name Rifaat Assad, er alles aan gelegen ook de machthebbers in Irak onder druk te zetten. Er zijn dan ook geruchten, dat Rifaat Assad contacten zou hebben aangeknoopt met leiders in Iran, teneinde te bevorderen dat van deze zijde steun wordt geleverd aan oppositionele Shia-groeperingen in Irak. Inderdaad zijn er de afgelopen maand beschuldigingen van Iraanse kant aan de Iraakse regering geweest, waarbij haar verweten wordt de Shia-bevolking te onderdrukken. De onlusten en demonstraties in Zuid-Irak en bij Basrah hebben de Iraakse leiders voor nieuwe problemen gesteld (zie ook para 3.c).

De punten waarop in het kader van het Syrisch-Iraakse unificatie-overleg tot nu toe resultaten zijn geboekt, omvatten de coördinatie en samenwerking op het gebied van voorlichting, industrialisatie, en culturele zaken. Daarbij heeft Irak ten tijde van de conferentie van Bagdad in maart jl. Syrië 2 miljard dollar beloofd, waarvan 190 mln reeds is overgedragen. Uitgesproken punten van controversie zijn de integratie van de Ministeries van Defensie, de fusie van de respectievelijke strijdkrachten, alsmede de vereniging tot één Baath-partij. De problematiek van de integratie op defensiegebied is de meest netelige. In de eerste plaats vanwege de dominerende positie van de Alawieten binnen de Syrische strijdkrachten, en in de tweede plaats vanwege de persoonlijke betrokkenheid van een fel tegenstander van de unificatie Rifaat Assad, wiens controle over de strijdkrachten bij een geïntegreerd defensiesysteem ongetwijfeld zal verminderen. Desondanks is het wel waarschijnlijk dat een hogere graad van militaire samenwerking zal worden bereikt. Daarbij ziet Syrië zich tevens voor het dilemma geplaatst van het wel of niet toelaten van een grotere Iraakse betrokkenheid bij de kwestie Libanon, hetgeen het prijsgeven van de alleencontrole over de ontwikkelingen daar zou betekenen. De banden van het Iraakse regime met de meer radicale Palestijnse groeperingen kunnen ook gevaar inhouden voor de veiligheid van Syrië zelf. En door Syrië niet meer gecontroleerde escalatie van Palestijnse activiteiten tegen Israel zou een vergeldingsactie van Israelische kant kunnen uitlokken, waarbij de Syrische veiligheidsbelangen in het hart worden getroffen. Wel vereisen deze veiligheidsbelangen, dat ook Irak haar militaire macht tegen Israel inzet in geval van oorlog. Niettemin blijft mogelijk, dat de Iraakse regering zich bewust is van haar beperkte handelingsvrijheid, gegeven de in het verleden uitgesproken tegenstand van Saoedi-Arabië tegen de unificatie. De nieuwe rol van Irak als gematigd opposant tegen het Egyptisch-Israelisch vredesverdrag was met name bedoeld om Saoedi-Arabië in het anti-Egyptische front te halen. Vergaande ambities binnen het kader van een Syrisch-Iraakse unie zouden de Saoedi's wederom weerbarstig kunnen maken. Daarenboven zullen de verslechterende betrekkingen met Iran de Iraakse leiders tot extra zelfbeheersing kunnen nopen.

Uiteindelijk lijkt evenwel het slagen van een daadwerkelijke unie tussen Syrië en Irak van de Syrische leiders af te hangen. De vrees voor externe overheersing en de interne ondermijning van hun machtspositie vormen daarbij de belangrijkste factoren. Voorlopig is onduidelijk in hoeverre de Sovjet-Unie zich daadwerkelijk heeft gebonden aan de Syrische positie, maar indien zij inderdaad de Syrische defensie op grote schaal uitrust, zullen ook de Syriërs zich minder terughoudend kunnen opstellen bij het unificatieproces. Als belangrijke voorwaarde geldt daarbij wel, dat in dit proces een van de pijlers van het Syrische regime, dit is de Pretoriaanse garde van Rifaat Assad, behouden blijft. Bij een dergelijke unie (onder Sovjet-voogdij) lijkt evenwel een politiek van agressie als reactie op het Egyptisch-Israëliësch vredesproces niet waarschijnlijk: de prioriteit die de Sovjet Midden-Oosten-politiek toekent aan een politieke oplossing, zal verhinderen, dat de Sovjet-Unie met een dergelijke benadering gecompromitteerd wil worden.

3. Iran

a. Interne ontwikkelingen

Nadat de Iraanse bevolking op 1 april jl. via een referendum met overweldigende meerderheid (97%) voor de Islamitische republiek heeft mogen c.q. moeten kiezen, wil Khomeiny dit succesvolle middel binnen afzienbare tijd nogmaals hanteren ter gelegenheid van de vaststelling van een nieuwe grondwet. Het ontwerp ervan is medio juni gepubliceerd en weerspiegelt het complex van de binnenlandse machtsverhoudingen. Zaken welke in het ontwerp worden geregeld betreffen de autonomie van de ethnische minderheden, de verhoudingen tussen uitvoerende en wetgevende en tussen wereldlijke en religieuze macht, en de inhoud van burgerlijke vrijheden als meningsvrijheid en vrijheid van partijvorming. De kritiek die onmiddellijk na de publikatie van de ontwerp-grondwet is losgebarsten duidt erop dat belangrijke groeperingen haar beschouwen als een vastlegging van de macht van Khomeiny c.s. waarbij het dubieuze middel van een volksreferendum nogmaals wordt gebruikt als legitimatie van deze machtspositie.

Eén van de ernstigste problemen waarmee het Khomeiny-regime van meet af aan is geconfronteerd, is het autonomie-streven van de ethnische minderheidsgroeperingen van de Koerden, Turkmenen, Azerbaidzhanen, Arabieren en Baluchistanen. De val van de Sjah vormde voor deze volkeren aanleiding om hun eisen van autonomie met kracht kenbaar te maken. Ook het nieuwe bewind bleek echter niet bereid een dergelijke desintegratie van de Iraanse staat te accepteren. Het gevolg was, dat met name in Sanandaj (Koerdistan) en Gonbad-e-Qaboos (Turkestan) zich eind maart-begin april mini-burgeroorlogen ontwikkelden tegen de islamitische militia's, waarbij uiteindelijk geregelde Iraanse legereenheden moesten optreden om het pleit ten voordele van het centrale gezag te beslechten. In mei en juni volgden onlusten in Kiruzestan, waar de Arabische minderheid van deze belangrijke olieprovincie grotere lokale autonomie en een groter aandeel in de olieinkomsten eiste. De verdenkingen van de Iraanse autoriteiten, dat juist in dit kwetsbare gebied buitenlandse machten de opstanden aanwakkerden door middel van wapenleveranties, hebben ertoe geleid dat in het bijzonder de relaties met het buurland Irak in ernstige mate verslechterden (zie para 3c).

De problemen die de Iraanse autoriteiten hebben met de autonomie-bewegingen waren in eerste aanleg al de oorzaak van de vertraging van de publicatie van het grondwet-ontwerp, maar de bevoegdheden die nu worden toegekend aan deze minderheden zijn evenwel nog steeds niet van substantiële aard. De regeling omvat weliswaar decentralisatie van bevoegdheden naar de provincies, maar deze krijgen slechts zeggenschap over het regionale gezondheidswezen, het culturele leven, lokale economische vraag-

stukken, en onderwijs in de lokale taal. De controle over het repressie-apparaat blijft dus in handen van het centrale gezag. In hoeverre de autoriteiten in Teheran (én Qam, religieus centrum van Iran) eventuele verdere autonomie- of zelfs separatistische tendensen in de hand kunnen houden, zal in eerste instantie afhangen van de macht die de minderheids-groeperingen kunnen organiseren; hierbij valt te denken aan een coalitie met mogelijke andere tegenstanders van het regime, zoals de Mujahiden en Fedayeen voor wie de eigen doelstellingen niet fundamenteel onverenigbaar zijn met de autonomie-eisen. Het blijft verder natuurlijk van belang in hoeverre het centrale gezag haar effectieve macht kan doen gelden, en niet door interne tegenstellingen lamgelegd wordt.

Deze tegenstellingen betreffen in de eerste plaats die tussen het religieuze- en het wereldlijke leiderschap. In de ontwerp-grondwet heeft Khomeiny getracht de invloed van de Islam te institutionaliseren door middel van een speciale raad "de Wakers van de Islam" bestaande uit vijf geestelijken en zes juristen. Deze heeft als taak te zorgen dat geen wetten worden aangenomen die in strijd zijn met de religieuze wetten. Ook de definitieve vormgeving van de grondwet staat waarschijnlijk onder Khomeiny's supervisie. Alvorens het volk haar stem mag uitbrengen, zal het ontwerp eerst worden bestudeerd door een 75 leden tellende commissie, waarvan echter vooralsnog niet bekend is hoe deze wordt samengesteld; Khomeiny heeft zich echter wel reeds uitgesproken tegen een - door de oppositie geeiste - procedure, volgens welke een grondwetgevende vergadering tot stand komt. Tot nu toe is wel duidelijk, dat de macht van het "wereldlijke leiderschap", i.c. de regering-Bazargan, beperkt is. Het zijn de religieuze leiders die de toon zetten. In Iran heeft zich als het ware een dubbele gezagsstructuur ontwikkeld, waarbij de regering in feite een afgeleide rol vervult. De Islamitische leiders zijn in staat op grond van religieuze beginselen de bevolking te mobiliseren, waarbij de revolutionaire comité's een voorhoede-functie hebben, zonder dat daar evenwel veel controle van bovenaf tegenover staat. Ten einde enige beheersing door het centraal niveau mogelijk te maken is begin mei een speciale strijdmacht gevormd: de "Wakers van de Islamitische Revolutie" waaraan de taak is opgedragen "de verspreiding van de Islamitische Revolutie" te bevorderen. Zij bezit daarbij uitgebreide bevoegdheden. Al met al lijkt het niet overdreven nu te spreken van een staat in de staat.

Dit alles mag evenwel niet betekenen, dat de positie van Khomeiny onbetwist is; het feit dat bv. bij de vaststelling van de grondwet een tussenstadium via de genoemde commissie is ingevoegd duidt hier al op. In

religieuze kring zijn drie stromingen te onderscheiden. In de eerste plaats de fundamentalisten onder leiding van Khomeiny zelf, met als belangrijke ayatollahs Rafsandjani (vermoedelijk leider van de revolutionaire islamitische garde), Khalkhali (vermoedelijk religieus leider van de revolutionaire comité's), en Rouhani. Deze stroming is het meest orthodox. Zij tracht haar godsdienstige doctrines tevens over te brengen op de staatsorganisatie. Juist op grond van deze orthodoxie is zij in staat gebleken het meest bij de gevoelens van de bevolking aan te sluiten, en de religieus gemotiveerde activiteiten van de massa te gebruiken ten bate van haar eigen politieke doeleinden. De tweede stroming is de religieuze hiërarchie, centreert zich rond ayatollah Taleghani. Zij wordt gekenmerkt door een meer liberaal-progressieve ideologie. Het scherpst kwamen de tegenstellingen tussen Khomeiny en Taleghani tot uitdrukking toen eind april Taleghani onderdook na arrestatie van zijn twee zonen en schoondochter, die verbonden zijn met de linkse guerilla-groepering Fedayeen. Hoewel hierop later weliswaar een verzoening tussen de twee ayatollahs volgde, is Taleghani niet gestopt met het ventileren van zijn kritiek op de zijns inziens dictatoriale trekken van het regime. De derde stroming wordt gevormd door leiders zoals Shariat-Madari en Ghani die zich (voorlopig) nog voornamelijk hebben gericht tegen de uitwassen van de islamitische politiek, met name op het gebied van de mensenrechten. Hierbij kan worden aangetekend, dat recentelijk Shariat-Madari de geestelijke (Soennitische) leider van de Arabische minderheid in Khuzestan Khagani in bescherming heeft genomen. Een dergelijke coalitie tussen enerzijds Shi'itische fracties en anderzijds Soennitische groeperingen met autonomistische eisen draagt voor het Khomeiny-bewind het gevaar in zich, dat desintegratie op het religieuze en het politieke vlak elkaar kunnen versterken tot het punt, waar de confessionele basis van het regime te smal wordt.

De invloed van politieke organisaties is beperkt gebleven. De provisionele regering-Bazargan is geen afspiegeling meer van de verschillende politieke stromingen na het aftreden van de leider van het Nationaal Democratisch Front, Sanjalsi, als Minister van Buitenlandse Zaken. Veeler is zij de uitvoerder van de besluiten van Khomeiny, die door twee trouwe satellieten in de persoon van vice-premier Entezam en de nieuwe Minister van Buitenlandse Zaken, Yaridi, (daarvoor vice-premier voor revolutionaire zaken) als centrale persoonlijkheden in het kabinet wordt vertegenwoordigd. In de nieuwe grondwet zal de invloed van politieke partijen beknot worden, in die zin dat het aan groeperingen en partijen niet is toegestaan zich tegen de eenheid van Iran te verzetten en - belangrijker - niet in te gaan tegen de grondprincipes van de Islam.

Aangezien de interpretatie van de Islam-wetten opgedragen is aan de ayatollahs, en Khomeiny de belangrijkste geestelijke leider in Iran is, lijkt deze clausule voornamelijk een poging om kritiek op het huidige regime onmogelijk te maken. De belangrijkste spreekbuis van de oppositie - het Nationaal Democratisch Front (NDF) - heeft zich dan ook al tegen de nieuwe grondwet verzet, en Khomeiny ervan beschuldigd een islamitische autocratie te willen instellen. Van enige effectieve macht heeft de NDF evenwel tot nu toe weinig blijk gegeven. Over de invloed van de belangrijkste guerilla-groeperingen de Fedayeen en Mujahidine is weinig bekend, maar in het bijzonder door hun activiteiten in die gebieden waar het centrale gezag problemen met autonomie-bewegingen heeft funktioneren zij als katalysator voor verdere onrust. Over hun sterkte lopen de schattingen ver uiteen: de Fedayeen zou tussen 500 - 5.000 leden hebben, en tussen de tien- en honderduizend aanhangers. Hoewel zij een marxistisch-leninistische ideologie voert, is zij niet verbonden met Moskou. Zij zou zich zelfs tegen het Sovjet-imperialisme verzetten. Eén van de belangrijkste aspecten van haar organisatie zou juist de onafhankelijkheid van buitenlandse hulp zijn. Bekend is dat deze groepering actieve steun heeft verleend in de strijd van de Turkmenen in april jl, en in Khuzestan waar zij in de belangrijkste olie-producerende stad Abadan medio april (vanuit Teheran) haar hoofdkwartier zou hebben gevestigd.

Nadat Mujahidin aanvankelijk de Khomeiny-stroming zou hebben ondersteund, heeft zij zich na de openlijke oppositie van Taleghani eind april aan diens zijde geschaard. Haar aanhang wordt geschat op 30.000 man.

Op 13 mei jl. werd publiekelijk gemanifesteerd, dat ook de Communistische Partij van Iran, de Tudeh, zich weer op het politieke toneel beweegt. Ruim 100.000 aanhangers namen deel aan een demonstratie op het kerkhof van Teheran. Hoewel de Tudeh in beginsel de Islamitische Republiek heeft aanvaard, heeft zij de laatste tijd steeds meer moeite met de politiek van Khomeiny. De nu ingenomen onafhankelijke opstelling is mede het resultaat van de steeds talrijker wordende ophitsingen van de Islamitische gezaghebbers tegen de communisten. Of de Tudeh-partij zich zal aansluiten bij de tegenstanders tegen het huidige regime, zal mede afhangen van de houding van de Sovjet-Unie. De recente aanvallen op en beschuldigingen tegen de Sovjet-Unie door Khomeiny c.s. zullen de verhoudingen tussen de twee staten zeker doen verslechteren, wat voor de Tudeh-partij betekent een grotere speelruimte om haar kritiek te uiten.

De verscheidenheid aan oppositie tegen het huidige regime is dus groot, maar de kracht ervan zal waarschijnlijk toch afhankelijk zijn van de mate waarin de verschillende groeperingen met elkaar een coalitie kunnen en

zullen aangaan. De meest explosieve conflictstof voor het Khomeiny-regime wordt gevormd door de eisen van de talrijke (voornamelijk) ethnische minderheden; met name de Fedayeen heeft aansluiting gezocht bij deze oppositionele elementen. Voor het NDF en de Tudeh lijkt deze strategie niet opportuun: de NDF staat voor een geïntegreerde Iraanse staat, en de Tudeh dient de gevolgen van succesrijke autonomie - of separatisme - tendensen te toetsen aan de gevaren van "spill-over" naar aangrenzende Sovjet-minderheden (zie para 3b).

In hoeverre het Khomeiny-bewind effectief kan optreden tegen een mogelijk oppositioneel bondgenootschap is moeilijk te beoordelen. Enerzijds heeft ze bewezen nog steeds de bevolking in grote getale tegen allerlei "anti-religieuze" tendensen te kunnen mobiliseren. Anderzijds schijnt - afgezien van de tot op heden onbekende operationele macht van de "Wakers van de Islam" - de inzetbaarheid van de strijdkrachten beperkt te zijn; geschat wordt, dat de landmacht slechts voor 25% en de luchtmacht voor 70-75% (indien de bevoorrading met reserve-onderdelen functioneert) inzetbaar zijn. Bovendien schijnt het moreel onder de militairen bijzonder laag te zijn, waarbij met name de geringe bereidheid om wederom op te treden tegen de eigen landgenoten relevant is. In het laatste jaar van het regime van de Sjah vielen nl. 50 à 60 duizend doden onder de burgers in de strijd tussen bevolking en militairen. Zo schijnen tijdens de laatste opstanden in Khorramshahr (Khuzestan) slechts de revolutionaire garden (en niet de reguliere troepen) de strijd namens de regering te hebben aangeboden. Hoe lang de bevolking nog in grote getale bereid is het zittende bewind te steunen zal in sterke mate afhangen van de economische ontwikkeling. Hoewel officiële Iraanse uitlatingen erop duiden dat de trend weer positief is, is dit nog nergens bevestigd. Het wordt ook onwaarschijnlijk geacht met name gezien de arbeidsonrust in Khorramshahr en Abadan, waar de belangrijkste olieraffinaderijen zich bevinden. De olieproduktie wordt geschat op 4 miljoen vaten per dag, wat ongeveer twee-derde van het "pre-revolutionaire" niveau is. Het aantal werklozen zou 3,5 miljoen belopen, en de handel zou slechts 10-20% van het normale niveau bedragen. De politieke instabiliteit heeft verder belangrijke gevolgen voor het niveau van de investeringen; de onzekere situatie heeft de investeringen in nieuwe kapitaalgoederen voor een groot deel gereduceerd, en de bouw van nieuwe produktie-eenheden vrijwel geëlimineerd. Juist de investeringsratio als maatstaf voor de toekomstige produktie vormt een belangrijke indicator voor de economische conjunctuur op de middellange termijn. Wanneer de conjunctuur dan - naar het zich laat aanzien - in een ernstige depressie verkeert, zou het ideologische vuur van de Islam wel eens gedoofd kunnen worden. Op de kortere termijn

lijkt de stabiliteit van het regime voornamelijk af te hangen van de bekwaamheid van de oppositionele groepen gelijktijdig dan wel in gezamenlijk verband, hun eisen te stellen. Voor die bekwaamheid zal de definitieve vorm van de staatsinrichting, tot uitdrukking komend in de grondwet, in eerste aanleg een belangrijke graadmeter zijn.

b. Iraanse betrekkingen met de Sovjet-Unie

De verhouding tussen de Sovjet-Unie en Iran lijkt bepaald te worden door enerzijds het Sovjet-belang in voortzetting van de aardgasaanvoer uit Iran en anderzijds door de Iraanse perceptie van de onverenigbaarheid van de Islam met het atheïstische communisme. De eerste reacties van de Sovjet-Unie op de val van de Sjah en zijn vervanging door Khomeiny waren positief: in eerste aanleg bood de verdwijning van het "despotische regime van onderdrukking" natuurlijk mogelijkheden voor de creatie van een staatsmodel dat meer dan voorheen in overeenstemming zou zijn met de Sovjet-belangen. Het nieuwe revolutionaire Iran werd dan ook succes gewenst door Brezjnev, en de hoop werd uitgesproken, dat de betrekkingen tussen de volkeren van de Sovjet-Unie en Iran zich vruchtbaar zouden ontwikkelen. Ook het proclameren van een Islamitische Republiek op 1 april werd door de Sovjet-autoriteiten nog hartelijk ontvangen, getuige de gelukwensen van Brezjnev en Gromyko aan Bazargan, maar in de Sovjet-pers die tot dan toe een bijzonder positieve lijn ten opzichte van Iran had gevolgd werd een eerste teken van gereserveerdheid signaleerd. De Pravda liet de aanduiding "Islamitisch" weg, daarmee het Sovjet-ongenoegen kenbaar makend over het religieuze reveil.

Het economische belang voor de Sovjet-Unie van goede betrekkingen met Iran schuilt in de eerste plaats in de aardgasleveranties, met name aan de Transkaukasus-gebieden. Vanaf 1970 leverde het Perzië van de Sjah ongeveer 10 miljard kubieke meter aardgas per jaar tegen gunstige prijzen. Ten gevolge van de ongeregelde heden werden eind 1978 de leveranties onderbroken, wat tot aanzienlijke energieproblemen in de ontvangende regio's heeft geleid. De uitlatingen van Khomeiny (vóór de val van de Sjah) aangaande een nauwkeurige heroverweging van de bestaande overeenkomsten, waarbij uitdrukkelijk het aardgasverdrag met de Sovjet-Unie werd genoemd, gaven aanleiding tot ernstige bezorgdheid bij de Sovjet-autoriteiten. Niet onbegrijpelijk was daarom de positieve opstelling tegenover het nieuwe regime in het diplomatieke verkeer. Desondanks vormen op dit moment juist de aardgasexporten, met name de prijs en de omvang ervan, een punt van onenigheid tussen de beide staten (zie hoofdstuk B: para 1c).

Parallel aan de wrijvingen op economisch terrein ontwikkelen de politieke betrekkingen tussen de twee staten zich in neergaande lijn. De toenemende aanvallen op de communisten in Iran en het toenemende inzicht, dat Khomeiny in het geheel niet van plan is een meer socialistische koers te volgen leiden in eerste instantie al tot het partij kiezen voor de ayatollah Talaghani in zijn conflict met Khomeiny. Hoewel op diplomatiek niveau nog wel het streven naar goede relaties werd beklemtoond, nam on-officieel in de Sovjet-Unie de scepsis ten aanzien van de resultaten van de Iraanse "revolutie" toe, alsmede de irritatie over de onmogelijkheid de economische problemen tussen hen op te lossen. Nadat in een persoonlijk onderhoud met de Russische ambassadeur te Teheran, Vinogradov, Khomeiny de Sovjet-Unie beschuldigde van inmenging in Afghanistan - een van origine Islamitische staat - en van ingrijpen in de binnenlandse aangelegenheden van Iran via wapenleveranties, volgde in de Pravda van 18 juni een commentaar van "Petrov". Daarin werd gewezen op "die krachten, die wantrouwen en beschuldigingen aanmoedigen en de goede nabuurlijke betrekkingen trachten te verstoren". Voor die goede nabuurlijke betrekkingen zouden met de zege van de Iraanse revolutie nieuwe mogelijkheden zijn ontstaan. Er werd benadrukt dat vriendschappelijke relaties alleen mogelijk zijn bij oprechte wederzijdse inspanningen teneinde de sfeer van welwillendheid en wederzijds respect te handhaven. Kortom, een weinig verhulde aantijging aan het adres van het Iraanse regime als zijnde verantwoordelijk voor de verkoeling in de betrekkingen. Daarnaast bestaat er bezorgdheid bij de Sovjet-Unie, dat de "intensivering van de wederzijds voordelige samenwerking op alle gebieden" wordt belemmerd.

Met de verslechtering van de relaties zag de Sovjet-Unie zich voor het dilemma geplaatst van enerzijds nastreven van economische voordelen en anderzijds steun verlenen aan haar gunstig gezinde partijen. Juist met de Iran vijandig gezinde staten heeft de Sovjet-Unie vriendschapsverdragen gesloten, namelijk Irak en Afghanistan. De Tudeh-partij is een objekt voor aanvallen met name van de kant van de fundamentalistische stroming. Voor de Sovjet-Unie speelt daarbij nog een extra probleem: een politiek gericht op verzwakking van het Khomeiny-regime houdt bijna noodzakelijkerwijs in een versterking van de positie van de naar autonomie strevende ethnische minderheidsgroeperingen. Een politiek die indirekt negatieve consequenties kan hebben voor de Russische nationaliteiten-politiek, aangezien ook in de Sovjet-Unie ongeveer 4,5 miljoen Azerbaidzhanen, 1,5 miljoen Turkmene, en 100.000 Koerden als minderheden leven. Vooralsnog hebben de onlusten in Koerdistan en Turkestan afgelopen april geen vervolg gehad in de gebieden onder Sovjet-soevereiniteit, maar een mogelijk instorten van het centrale gezag in Teheran zou ertoe kunnen leiden,

dat in de eerste plaats de eisen van autonomie wel met succes worden vervuld, én in de tweede plaats dat deze dynamiek van successen overslaat op de Sovjet-Unie. De positie die de Sovjet-Unie tot nu heeft ingenomen ten aanzien van de Iraanse nationaliteiten-problematiek behelst de benadrukking van het recht op autonome organen binnen het kader van de multinationale staat. Het valt te bezien of zij deze politiek zal handhaven in geval er meerdere nationale staten voortkomen uit de Iraanse staat. Ondertussen blijft op korte termijn de vraag van belang hoe sterk voor de Sovjet-Unie de alliantie met de Tudeh-partij, Irak en Afghanistan opweegt tegen het mogelijke verlies van de economische contacten met haar op één na belangrijkste handelspartner van de Derde Wereld.

c. Iraans-Iraakse betrekkingen

Onder invloed van de autonomie-eisen van de Soennitische Arabische minderheid in Khuzestan zijn de relaties van Iran met Irak in bijzonder ernstige mate verslechterd. De Iraakse regering die evenals de betrokken Arabische minderheid in Iran de Soennitische confessie aanhangt, zou door het zenden van wapens bij de strijd betrokken zijn. Ook zou zij troepen langs de Iraanse grens hebben geconcentreerd. Toen Iraakse gevechtsvliegtuigen een luchtaanval deden op een aantal dorpen in het Iraanse deel van Koerdistan klaarblijkelijk met de intentie het kamp van de Iraakse koerdenleider Talabani te treffen, was de verbale reactie van Iran furieus: Khomeiny beschuldigde het Iraakse regime van fascistische barbarij, en in Teheran werden betogingen tegen Irak georganiseerd. Daarop volgde een tegencommentaar van de Irakezen, waarin Iran werd verweten nog immer de rol van politie-agent in het gebied van de Perzische Golf te spelen, en zij eisten teruggave van drie strategisch-gelegen eilandjes in de Straat van Hormuz aan "de Arabieren".

Voor de verslechtering van de relaties tussen Iran en Irak is een aantal verklarende factoren aan te geven. Sedert de val van de Sjah zijn in de eerste plaats de Koerden weer actief, niet alleen in Iran zelf, maar ook - als "spill-over" effect - in Noord-Oost Irak. In het verleden werd de Iraans-Iraakse betrekking in deze kwestie geregeld via de in 1975 gesloten Overeenkomst van Algiers tussen de Sjah en de Iraakse regering, waarin Iran zich verplichtte de steun aan de Koerdische dissidenten in Irak te voorkomen. Met het uiteenvallen van de Iraanse strijdkrachten is de controle over dit gebied verzwakt, en daarmee de overeenkomst ondergraven.

Tevens erkende Irak in 1975 de Iraanse soevereiniteit over Arabistan (=Khuzestan), maar nu de Arabische minderheid daar zichzelf wenst los te maken van Iran, acht het Iraakse regime de gelegenheid gunstig om Arabistan op te nemen in de "Arabische Natie die de basis vormt van de

Arabische Baath socialistische partij".

Een andere factor, die de betrekkingen tussen de beide staten nadelig beïnvloedt, is de interne machtsverhouding tussen de Shi'iten en de Soenniten in Irak. Sedert het aantreden van Khomeiny c.s. is er een toenemende onrust waar te nemen onder de Iraakse Shi'itische bevolkingsgroep, hetgeen tot uitdrukking komt in demonstraties in Bagdad en Zuid-Irak, waarbij nu, in navolging van het Iraanse model, ook een Iraakse Islamitische Republiek wordt geëist. Deze onlusten worden nog verder gevoed door de arrestatie van de Shi-'itenleider ayatollah Bakr Sadr. In hoeverre de onlusten onder de Iraakse Shi'itengemeenschap effectief worden gesteund vanuit Iran is vooralsnog niet helemaal duidelijk; in ieder geval is de verbale steun groot, waarbij het Iraakse bewind ervan wordt beschuldigd de Shia-meerderheid te onderdrukken en haar leiders te vervolgen.

Het opvoeren van de spanning in elkaars staten lijkt voor beide regimes niet bijzonder rationeel, aangezien ze wederzijds op kwesties ingaan die de stabiliteit van de eigen machtspositie ernstig kunnen ondergraven. De autonomie-tendensen hebben zich in Iran sedert de komst van Khomeiny bijzonder sterk gemanifesteerd, en dreigen de Iraanse staat uiteen te doen vallen. Omgekeerd ontvangt Irak de gekaatste bal terug door de Iraanse steun aan de Shi'iten. Gegeven de onderlinge ressentimenten tussen de regimes (Khomeiny werd in het verleden verboden in Irak in ballingschap te gaan) ziet het er niet naar uit, dat de verhoudingen op korte termijn zullen verbeteren. Voor de bredere verhoudingen in het Midden-Oosten betekent dit voor Irak, dat zij zich wat betreft de ambities in het Syrisch-Iraakse unificatieproces bewust moet zijn van de aanwezigheid van een vijandig gezinde staat aan haar oostgrens. Verder zal dit conflict invloed hebben op de eensgezindheid binnen het anti-Egyptische front van Arabische staten: voor een aantal Golfstaten, zoals Oman, de Verenigde Arabische Emiraten, Bahrein, en Saoedi-Arabië heeft de dreiging van negatieve gevolgen van de Iraanse revolutie op de eigen interne machtsverhoudingen een meer concrete vorm gekregen.

DEEL III: AZIE/VERRE OOSTEN

im

1. AfghanistanInterne toestand en de relatie tot de Sovjet-Unie

Na afsluiting van het voorgaande periodieke overzicht (zie MO 3/79) werd bekend dat de Afghaanse sterke man, premier Amin, medio april verklaard zou hebben dat de Afghaanse betrekkingen met de Sovjet-Unie en de socialistische staten nu "het broederlijke stadium" bereikt hebben. Daarmede werd aangeduid dat Afghanistan zich nauw met de socialistische gemeenschap verbonden voelt, en zich er zelfs toe rekent, zonder zich zelf socialistisch, c.q. communistisch te noemen. Een week later verklaarde Sovjet commentator Yegorov echter dat de problemen van het Afghaanse regime "een zuiver binnenlandse aangelegenheid van het Afghaanse volk" zijn, daarmede duidelijke terughoudendheid aan Sovjet-zijde betrachtend.

In contrast met dit laatste was een Sovjet mededeling van 30 mei over "een geregelde coördinatie-conferentie van nationale commissies voor UNESCO-zaken van de leden van de socialistische gemeenschap" in Ulan Bator, Mongolië. Hieraan nam "voor het eerst de vertegenwoordiger van Afghanistan deel". Daarmede werd impliciet gesuggereerd dat Afghanistan tot de socialistische gemeenschap wordt gerekend, en als Sovjet-bondgenoot wordt beschouwd. Voorzichtiger geformuleerd werd zulks ook tot uitdrukking gebracht in een rede van Sovjet Partijleider, President Brezhnev op 11 juni ter gelegenheid van het bezoek van de Indiase Premier Desai. In samenhang met een "nadrukkelijke veroordeling van subversieve acties tegen de Afghaanse revolutie" verklaarde Brezhnev daarbij dat de Sovjet-Unie "haar vrienden, het Afghaanse volk, niet in de steek zal laten" omdat "het het recht heeft haar leven naar eigen wens op te bouwen". Beide leiders verklaarden zich tevens tegen iedere inmenging van buitenaf in Afghanistan. In de Sovjet-visie wordt steun aan een broedervolk evenwel niet als inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van een ander land beschouwd.

Inmiddels is in Afghanistan het binnenlandse verzet tegen het door de Sovjet-Unie gesteunde Taraki-regime verder toegenomen. In mei zouden een tweetal belangrijke stammen, de Mohmands en Waziris, zich bereid hebben verklaard zich bij de opstandige beweging aan te sluiten. Dit kan op wat langere termijn het opstandelingen-leger met zo'n 100.000 man vergroten. Er zijn overigens aanwijzingen dat de strijd zich nu in tenminste 23 van de 28 Afghaanse provincies/districten afspeelt. Volgens de opstandelingen zou nu 60-80% van het land door hen beheerst worden, met een zwaartepunt in de aan Pakistan grenzende oostelijke provincies. Daarentegen zou het zwaartepunt van het regeringsoptreden tegen de opstandelingen zich in de meer westelijke en noordelijke provincies nabij de Sovjet-grens bevinden. Daar zouden stamverwant-

schap en nauwe betrekkingen van opstandelingen met Sovjet-onderdanen een gevaar voor de Sovjet-Unie kunnen inhouden. Bovendien doorkruist een belangrijke aanvoeroute (voor militair materieel) uit de Sovjet-Unie dit gebied.

Ten aanzien van het bezoek van Sovjet Lrgen Yepishev aan Afghanistan begin april (zie MO 3/79) is nu bekend dat zijn delegatie verder onder meer uit 6 generaals en 2 kolonels bestond. Daarmede wordt de betekenis van dit bezoek verdergaand onderstreept. Temeer daar besprekingen werden gevoerd met de hoogste Afghaanse politieke en militaire leiders. Een direct gevolg van het bezoek lijkt te zijn geweest dat eind april in de hoofdstad Kabul opnieuw een duizendtal regeringsfunctionarissen, militairen en burgers werden opgepakt. Daardoor zou de effectiviteit van het regime verder zijn aangetast, terwijl een en ander gevolgd zou zijn door een verdergaande gezagsuitoefening door Sovjet-adviseurs. Desondanks, of juist daarom, vonden begin mei in Kabul gewelddadigheden plaats en kwam het eind juni, na een betoging, tot effectief en hardhandig neergeslagen straatgevechten in de hoofdstad. Ook zijn begin mei in de directe omgeving van Kabul gevechtshelicopters ingezet om een ordeverstoring nabij het vliegveld te bestrijden. Op het vliegveld zijn nu een achttal Sovjet VTA Cub transportvliegtuigen gestationeerd, die mede een rol vervullen bij het Sovjet optreden in Afghanistan.

Op het militaire vlak zijn allereerst de toegenomen Sovjet wapenleveranties te noemen, die ondermeer Fishbed (en wellicht Flogger) jachtvliegtuigen, T-62 (en mogelijk T-72) tanks, en Hip of Hind helicopters zouden omvatten. Het vliegend materieel van de Afghaanse strijdkrachten wordt, naar beweerd wordt, nu grotendeels of zelfs uitsluitend door Sovjet bemanningen gevlogen. In dit kader wordt herhaaldelijk melding gemaakt van de gevangenneming en executie van Sovjet "adviseurs" door de opstandelingen, terwijl gesteld wordt dat in Afghanistan al drie Sovjet generaals zouden zijn omgekomen. Opmerkelijk zijn berichten over een recente toename van deserties uit de reguliere strijdkrachten - w.o. hoge officieren - en nauwe contacten van de in steeds groter verband en effectiever optredende opstandelingen met legereenheden. Ook zijn er voorsnog niet bevestigde berichten over het overlopen van een gehele gemechaniseerde brigade naar de opstandelingen. Evenmin bevestigd zijn berichten dat president Taraki en premier Amin uit de hoofdstad naar een 15 km noordelijker gelegen militair steunpunt zouden zijn gevlucht. Zekerheid lijkt te bestaan dat zij hun families naar Moskou hebben doen evacuëren. (C-2/3)(GR/R/W).

Commentaar: Bij een vergelijking van de Westerse en Sovjet berichtgeving over Afghanistan bestaat de indruk dat over twee totaal verschillende zaken gesproken wordt: enerzijds een berichtgeving die duidt op een uitermate benarde positie van het Taraki-regime, anderzijds een rooskleurig beeld over een redelijk

succesvol verlopende maatschappelijke omvorming die door van buitenaf - door ondermeer Pakistan, Iran, China en imperialisten - gesteunde "reactionaire krachten" trager en moeilijker verloopt dan potentieel mogelijk zou zijn. Gelet op de nogal onomwonden waarschuwingen van de Sovjet-Unie, de socialistische gemeenschap én Afghanistan zélf tegen inmenging door de betrokken landen, kan evenwel geconcludeerd worden dat de positie van Taraki c.s. allerminst rooskleurig is, en dat ook de Sovjet invloed in Afghanistan in het geding is. Hierbij is van wezenlijk belang dat de opstand hoe langer hoe meer een anti-Sovjet gericht karakter krijgt. Daardoor dreigt de brugfunctie van Afghanistan ten opzichte van Zuid Azië en de Indische Oceaan voor de Sovjet-Unie verloren te gaan.

Uitgaande van het spreekwoord "Beter één vogel in de hand dan tien in de lucht" lijkt gezien voorgaande een herbezinning aan de zijde van de Sovjet-Unie op zijn plaats, om tenminste op langere termijn nog enige invloed te behouden. Hiertoe zou het laten vallen van het Taraki-regime ten gunste van gematigder leiders een vereiste zijn, evenals een minder opvallende Sovjet rol in Afghanistan. In dit verband is wellicht van belang dat de Sovjet leiders hun steunbetuigingen tot het Afghaanse volk richten, veeleer dan tot de Afghaanse leiders, en daarmee een zekere afstand scheppen. Toch vormen ondermeer het bezoek van Yepishev en de voorzichtige koppeling aan de socialistische gemeenschap aanwijzingen voor een op het Taraki-regime steunend beleid, dat mogelijk mede is ingegeven door tekortkomingen van het Sovjet inlichtingenapparaat. Hoe het ook zij, indien Afghanistan daadwerkelijk tot de socialistische gemeenschap gerekend wordt, behoort toepassing van de zgn. "Brezhnev Doctrine" tot de mogelijkheden. Dit zou op twee manieren kunnen gebeuren. Een directe inzet van Sovjet strijdkrachten wordt dezerzijds onwaarschijnlijk geacht. Een andere mogelijkheid is een regimewisseling ter bescherming van de Afghaanse "verworvenheden".

Voor zover de Sovjet Unie-het Taraki-regime mocht laten vallen ware rekening te houden met een rol voor de huidige Minister van Defensie, Watanjar. Deze zou ook bij de twee voorgaande coups betrokken zijn geweest en heeft zich sinds dit voorjaar duidelijker weten te manifesteren. Voor de toekomstige leiding van Afghanistan ware verder te denken aan de zomer 1978 uit de Afghaanse leiding verdreven Parcham-factie, waarvan enkele prominenten mogelijk in de Sovjet-Unie en Oost Europa achter de

schermen een dubieuze rol vervullen als reserves.

Al met al kan gesteld worden dat de situatie in en rond Afghanistan momenteel weinig doorzichtig is.

De belangrijkste interne factoren die de verdere ontwikkelingen in Afghanistan zullen beïnvloeden zijn de al dan niet loyale opstelling van de strijdkrachten, het al dan niet voortduren van de verdeeldheid binnen de oppositie en de logistieke problemen van de opstandelingen. De belangrijkste externe factor zal zijn het al dan niet voortzetten van de Sovjet steun aan het Taraki-regime.